Kurdistan Regional Government
Ministry of Education
G.D. of Curriculum & Printings

حکومەتی هەرێمی کوردستان- عێراق
وەزارەتی پەروەردە
بەڕێوەبەرایەتی گشتی پرۆگرام و چاپەمەنییەکان

ئەتڵەسی
(هەرێمی کوردستانی عێراق
- عێراق وجیهان)

بۆ قۆناغەکانی خوێندنی بنەڕەتی و ئامادەیی

ئامادەکردن و دانانی

د.هاشم یاسین حداد
سردار محمد عبدالرحمن

ئەتڵەسی

(هەرێمی کوردستانی عێراق

- عێراق وجیهان)

بۆ قۆناغەکانی خوێندنی بنەڕەتی و ئامادەیی

ئامادەکردن و دانانی

د.هاشم یاسین حداد

سردار محمد عبدالرحمن

چاپی دووەم

٢٠١١ زاینی ــ ٢٧١١ کوردی

چاپخانەی رۆتامات

سەرپەرشتی زانستی چاپ : عومەر عەلی شریف
وەیسی صالح حەمەدەمین
هونەر جەلال تاهیر

سەرپەرشتی هونەری چاپ: زاگرۆس مەحمود عرب
عوسمان پیرداود

نەخشەسازی بەرگ و ناوەرۆك: هۆشیار محمدامین خوشناو

جێبەجێ کردنی بژاری هونەری: نالا حمد عولا

ئەتڵەسی
(هەرێمی کوردستانی عێراق
- عێراق وجیهان)
بۆ قۆناغەکانی خوێندنی بنەڕەتی و ئامادەیی

پێـــــرســـــت

پێشـــــەكی

ئەم ئەتڵەسە، بەرهەمێكی زانستییە كە قوتابیانی گشت قـۆناغەكانی خوێندن پێویستیان پێیەتی ، لە هەمان كاتدا نەخشـەكانی ئەم ئەتڵەسـە رەچاوی بـیر و رێبـازی بابـەتە كۆمەڵایەتییەكانی قـۆناغە ناوبـراوەكانی تیادا رەچاوكراوە و ، ئامانج لە دروسـتكردنی ئەتڵەسەكە پێشكەشكردنی یارمەتییە بۆ قوتابییەكانمان دەربارەی زانیارییە جوگرافییەكان و مێژووییەكانی هەرێم و عیراق و جیهان .

سەرەڕای چۆنیەتی بەكارهێنانی نەخشەكانە لە رێگەی هێمای بەكارهاتوو ، گەڕان بـە دوای راستی یە جوگرافییەكانە ، بـەهیوای پەرەپێدانی هزری زانستی .

رێبـازی بـەكارهاتوو لە كاتی ئامادەكردنی ئەتڵەسـەكە رێبـازی ئیستقـرائیە كە لە ناوچەیەكی بـچووكی گۆی زەوی (هەرێمی كوردستان) كە ژینگەی قوتابیانمانە بەرەو ناوچەی فراوانتر (عیراق) و فراوانتر (جیهان).

جێگای ئاماژە پێكردنە ئەتڵەســەكە لە دوای پێشـــەكی و ناوەرۆك ئاماژەی بـــە چەند چەمك و زاراوەی جوگرافی و كارتۆگرافی كردووە وەك (هێما و زاراوەكان ، نەخشە چی یە ؟ ، پێوەر و جۆرەكانی ، كلیلی نەخشـە ، ئاراسـتەكان ، لە پاشـان ئاماژە كراوە بـە كۆمەڵەی خۆر و دووریەكانیان و خۆرگیران و مانگ گیران ، بـە مەبەسـتی شـارەزا بـوونی قوتابـیانمان بـە كۆمەڵەی خۆر . لە دواییدا ئاماژەش كراوە بەدروستبوونی چوار وەرزی ساڵ و هێڵەكانی درێژی و بازنەكانی پانی و ناوچەكانی ئاووهەوای (گەرمی) جیهان .

ئەتڵەسەكە چەندین نەخشەی بەرزی و نزمی (سروشـتی) و مرۆیی هەرێمی كوردسـتانی عیراق لە خۆ دەگرێت لە پاشـان نەخشـەی بـــەرزی و نزمی (سروشـــتی) و مرۆییەكانی وڵاتی عیراق دەخاتە روو . ئینجا نەخشـــەی بـــەرزی و نزمی (سروشـــتی) و رامیاری كیشـوەرەكان و جیهان پێشـكەش دەكات . لە دواییدا چەند نەخشـەی مێژوویی جۆراوجۆر بـە گوێرەی كات پێشـكەش بـە فێرخوازان كراوە .

جێگای ئاماژە پێكردنە ئامادەكردنی ئەم جۆرە كارانە ئاسا نییە و بە بێ كەم و كورتی نابێت . بۆ ئامادەكردنی نەخشـەكان پشت بەستراوە بە داتای حكومی و رێكخراوە فەرمی و نافەرمیەكان و چەند سەرچاوەیەكی جوگرافی و مێژوویی جیاواز .

لە كۆتاییدا پێویستە بگوترێ ئەم ئەتڵەسە بریتیە لە قاموسێكی زانستی بۆ گشت فێرخوازێكی بابەتە كۆمەڵایەتییەكان لە قـۆناغە جیاجیاكانی خوێندن .

هیوادارین زانیاری و نەخشەكانی ئەم ئەتڵەسە كەلێنێك لە كتێبخانەی زانستی جوگرافیا – كارتۆگرافیا پڕ بـكاتەوە . هۆكارێكیش بـێت بـۆ دابـینكردن و جێبـەجێكردنی ئاواتەكانی فێرخوازان و ، هۆكارێبوەندێك بـێت بـۆ مامۆسـتایانی بابـەتە كۆمەڵایەتییەكانی قۆناغەكانی خوێندن بۆ بەرەو پێشبردنی كارامەیی و توانای وانە وتنەوەیان.

سوپاس و پێزانینی خۆمان ئاراستەی بـەڕێز وەزیری پەروەردەی پێشـوو (عبـدالعزیز طیب) و (صبـاح قـادر ئارام) دەكەین ، كە خاوەن بیرۆكەی ئەم پرۆژەیە بوون و هەر لە دەسپێكی ئەم پرۆژەیەوە یارمەتیدەر بوون لە هەموو روویەكەوە .

هەروەها زۆر سوپاسی بەڕێز (د. دڵشاد عبدالرحمن) وەزیری پەروەردە دەكەین كە بەتەواوی پاڵپشـتمان بـوو لە كارەكاندا و یارمەتی خۆی نیشاندا تا بە كۆتایی گەیشتنی ئەم پرۆژەیە.

تەواوی رێز و سوپاسمان بۆ گشت ئەوانەی كە پاڵپشت و یاریدەدەر بوون بە درێژایی تەواوكردنی ئەم ئەتڵەسە بە تایبـەتی كۆمپانیای تێنووس لە هەولێر كە لە بـواری هونەری نەخشـــەكانەوە هاوكاری زۆری كردووین. ، وەك كارێكی زانســتی بـــۆ خزمەت كردنی رەوتی زانست لە وڵاتەكەمان و ، بەرەو پێشچوون و پەرە پێدانی ئاستی خوێندنی قوتابیانی خۆشەویست.

لە كۆتایی دا لە خوای گەورە داواكارین كە ســەركەوتوومان بـكات بـــۆ خزمەتی نەتەوەو وڵاتەكەمان و هیوادارین ئەم ئەتڵەســـە هەنگاوێك بێت بۆ بەرەو پێشچوونی زانستی جوگرافی.

هەولێر – ٢٠٠٩

پەیڤی وەزیری پەروەردەی حکومەتی هەرێمی کوردستان
بۆ چاپی دووەم

پرۆژەی ئەتڵەسی هەرێمی کوردستانی عێراق کە بە هەوڵ و کۆششی سەرپەرشتیارو مامۆستایانی جوگرافیاو پەروەردەکاران و کارمەندانی وەزارەتی پەروەردە هاتۆتە کایەوە، یەکێکە لە سەرچاوە گرنگەکانی بواری جوگرافیای هەرێمی کوردستان و کارێکی جوگراف و کارتۆگراف زانستیانەو سەردەمییانەیە، کە خزمەتێکی زۆر بە قوتابی و خوێندکارو مامۆستایانی هەرێمی کوردستان دەگەیەنێت و پاڵپشتێکی زانستی بەهێزیشە بۆ پسپۆرانی ئەم بوارەو چەندین زانیاری پڕ سوود دەربارەی نەخشەی سامانە سروشتییەکان و کشتوکاڵ و گەشتوگوزار لە هەرێم و ناوچەکانی تری عێراق و چەندین زانیاری گشتی لەبواری جوگرافیای هەرێمی کوردستان و عێراق و جیهان لەخۆدەگرێت.

ئەگەرچی هەر کارو پرۆژەیەکی لەو شێوەیە بێ هەڵەو کەموکورتی نابێت، بەڵام بە هەوڵ و کۆشش و ماندووبوونی هەموولایەك دەتوانین بەسەر هەڵەکان زاڵ بین و لە چاپەکانی داهاتووی ئەم ئەتڵەسەدا زیاتر و زیاتر دەوڵەمەندی بکەین و نەخشەکان وردتر بن و سوود لە ئەتڵەسی ژمارەیی و سیستمی زانیارییەکانی جوگراف (GIS) وەربگرین بۆ دەوڵەمەندکردنی پرۆژەکانی داهاتوو، هەروەها کار بۆ ئەتڵەسێکی ئەلیکترۆنی و ژمارەیی سەردەمیانە بکەین بۆ سەرجەم ناوچەکانی هەرێمی کوردستان و ناوچەکانی تری عێراق..

دەستخۆشی لە هەوڵ و کۆشش و ماندووبوونی سەرجەم ئەو پەروەردەکارو سەرپەرشتیارو مامۆستایانەی کە بە ئامادەکردن و کۆکردنەوەی زانیارییەکانی ئەم ئەتڵەسەوە ماندووبوون.. بەهیوای پرۆژەی زانستی گەورەترو پێشکەوتووتر لە بەرژەوەندی رەوتی پەروەردەو زانست و نەوەکانی دوارۆژی گەلەکەمان..

سەفین محسن دزەیی
وەزیری پەروەردە
٢٠١١/٥/٤

پــەیـڤ

مرۆڤ لە داهێناندا تواناى بێسنوورى هەیە ئەگەر هاتوو بوارى بۆ رەخسا کارێکى وا ئەنجام بـدات لـە دوا رۆژدا سـەربەرزو سـەرفراز و شـکۆدارى بکـات ، بـەلأم ، کـە مـن ئەوانـەى کـە بـۆ دوا رۆژ کاردەکـەن و لـە پێنـاو بەرژەوەندى میللەتێك بەرژەوەندیە تایبەتیەکانى خۆیان وەلا دەنێن .

سالانێك بوو هەورى رەش باڵى بەسەر تەواوى ئاسمانى کوردستان کێشا بوو لەگەڵیدا بیرکردنەوە نـەك تـەنها نەبوو بگرە قەدەغەکرابوو، ئەگەر کەسێك بوێرو ئـازا هـەوڵى دەربـڕینى هەبوایـە بێگومـان خـۆى لـە نێـو دوو بەردى دەستاڕدا دەدۆزیەوە، تەنانەت هەموو پارچەیەکى لەش و زوخاوى مێشکى دەهاڕى،ئەمـەش هۆکارێـك بوو کە ئاستەنگ بێت لە بەردەم ئازا و بوێران لە روناکبیر و رۆشنبیران کە ئازاد بن لە را دەربڕیندا .

دانانى ئەتلەسێکى لەم جۆرە جگە لەوەى بە توانا و هزرى کەسانێکى دڵسۆز و زانست پەروەر هاتە بەرهەم و ، ناساندنێکى بێ وێنـەى خـەڵکانى زانـست پـەروەرى هـەموو سوچێکى دونیایـە، بـە کوردسـتان و سروشـتە جوانەکەى و سەرچاوە ئاویەکان و رێگا و بان و هۆیەکانى گواستنەوە تا دەگاتە شوێنەوارە دێرینەکانى .

باوەشێك سوپاس و پێزانین بۆ هەموو ئەو دڵسۆزانەى کە لـە بیرۆکـەى ئـەم پرۆژەیـە دەستپێشخەر بـوون و خاوەن بڕیار کە بوێرانە پرۆژەکەى هێنایە ژیان و سەرجەم ئەو بەرێزانەى کە هاندەر بوون بۆ لیژنەى دانان و ئامادەکارى ئەم ئەتڵەسـە نۆبەریـە، بـەو هیوایـەى سـنوورى کوردسـتان و پارچـە بـەنازەکانى کـە تـا ئیـستا ژێردەستەن، هەناسەى ئازادى و سەربەستى هەڵمژن و هەموو پارچەکانى کوردستان لەلایـەن ئـەو بەرێزانـەى کە شەو و رۆژیان بەیەکەوە گرێدا تا ئەم ئەتڵسەیان ئامادەکرد، کار بۆ ئەتڵەسى دایك بکەن .

لە خواى پەروەردگار داواکارم هەموو لایەك سەرکەوتوو بن و دڵ و دەروونى سەرجم خەڵکى کوردستان ئـارام بێت تا ئەو رۆژەى نەمامى ئازادى دێنە بەر ، لەگەڵ رێز و ستایش .

ئاراس نجمەدین عەبدوللا

ب.گ.پرۆگرام و چاپەمەنیەکان

هەولێر

هێما و زاراوەکان

نەخشە چی یە :-

نەخشە پێناسەی جۆراوجۆری هەیە ، بە پێ ی کات گۆڕانکاری بەسەرداهاتووە ، بەم شێوەیە نەخشە : بریتیە لە نواندنی دیاردە جوگرافیەکانی ناوچەیەك یاخود بەشێکی گۆی زەوی ، لە ڕێگەی هێمای تایبەتەوە لەسەر پارچەیەکی ڕووتەخت ، ئاماژەش بەو گۆڕانکاریانە دەکات کە بەسەر دیاردەکان دادێت ، لەڕووی هۆکارە کاریگەرەکان و دابەش بوونی دیاردەکان و شی کردنەوەیان و پەیوەندی نێوانیان .

پێوەری نەخشە و جۆرەکانی :-

پێوەر بە یەکێك لە گرنگترین رەگەزە بنەڕەتییەکانی نەخشە دەژمێردرێت و ، ئەگەر هەر نەخشەیەك پێوەری نەبێت ناتواندرێت کردارەکانی پێوانەکردنی لەسەر ئەنجام بدرێت وەك (درێژی ، ڕووبەر ، لێژی و .. هتد) و کرداری پێوانەکردن بە دوو جۆر سیستەم ئەنجام دەدرێت :

١ - **سیستەمی فەرەنسی** : یەکەکانی پێوانە کردنی (مللیمەتر ، سانتیمەتر ومەتر و کیلۆمەتر .. هتد)

٢ - **سیستەمی بەریتانی** : یەکەکانی پێوانەکردنی (ئینج (بۆسە) ، پێ ، یاردە و میل .. هتد)

لە کوردستان سیستەمی فەرەنسی پەیڕەو دەکرێت .

پێوەر پێناسەی جۆراوجۆری هەیە ، بەڵام سادەترین پێناسەی پێوەر بەم شێوەیە :

(بریتیە لە ڕێژەی دووری نێوان دوو دیاردەی جوگرافی لەسەر نەخشە ، بۆ دووری نێوان هەمان دوو دیاردەکە لەسەر زەوی) .

جۆرەکانی پێوەر :

پێوەری نەخشە بە شێوازی جۆراوجۆر بەدی دەکرێت لەسەر نەخشەکان وەك لە خوارەوە ئاماژەیان پێ کراوە . سەرەڕای ئەمانەش جۆری تریان هەیە، بەڵام لە زانستی جوگرافیا (کارتۆگرافیا) بە شێوەیەکی کەم بەکار دەهێندرێت .

١ - **پێوەری نووسین :**

هەر یەك سانتیمەتر لەسەر نەخشە بۆ (سێ) کیلۆمەتر لەسەر زەوی .

هەر یەك ئینج - بۆسە - لەر نەخشە بۆ (پێنج) میل لەسەر زەوی .

٢ - **پێوەری ڕێژەیی :**

١: ٥٠٠٠٠٠

١: ٦٣٣٦٠

٣ - **پێوەری کەرتی :** $\frac{١}{٢٥٠٠٠٠}$ $\frac{١}{٦٣٣٦٠}$

٤ - **پێوەرەکانی هێلکرد:**

یەکەم - پێوەری هێلی :-

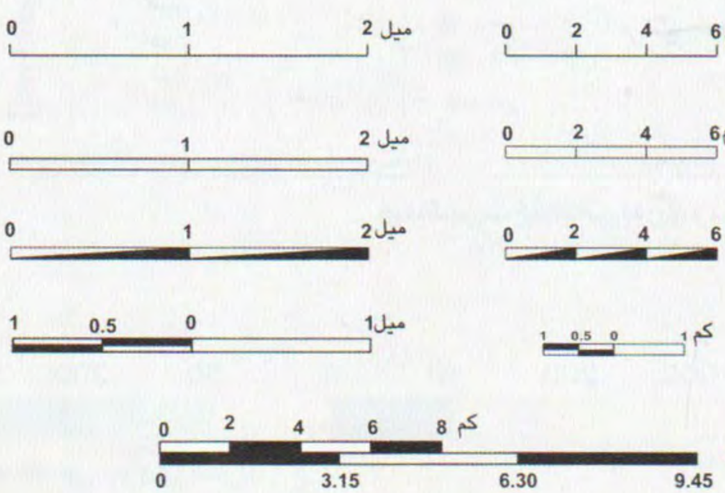
١ - پێوەری هێلکردی سادە

٢ - پێوەری هێلکردی دووانە

٣ - پێوەری هێلکردی سێبەردار

٤ - پێوەری هێلکردی ورد

دووەم - پێوەری بەراورد :-

تێبینی : لە ڕووی کارتۆگرافیەوە باشتر وایە لەسەر نەخشە پێوەری بەراورد یان جۆرێك لە پێوەرە هێلکردەکان و پێوەری ڕێژەیی یاخود کەرتی دابندرێت . سەرەڕای ئەم پێوەرانە کە لەسەرەوە ئاماژەی پێکرا ، پێوەری بەراوردی کاتی و پێوەری (تۆڕی) -ش هەیە . بەڵام بەکارهێنانیان لە جوگرافیادا دەگمەنە .

کیلی نەخشە :

ڕەگەزێکی بنەڕەتی نەخشەیە لە ڕووی کارتۆگرافیەوە لە بەشی خوارەوەی لای چەپی نەخشە دادەندرێت . سوود و تایبەتمەندی زۆری هەیە چونکە لەرێگەی کلیلی نەخشەوە دەتواندرێت ناوەرۆکی نەخشەکە بخوێندرێتەوە . لە هەمان کاتدا دەکرێت جۆری نەخشە دەستنیشان بکرێت لە ڕێگەی ئەو هێمایانەی لە کلیلکەدا بەکارهاتووە بۆ نواندنی دیاردە جوگرافیەکان .

ئاراستەکان:

باکووری جوگرافی و باکووری موگناتیسی.

ئەگەر بڕوانینە دەرزیلەی قیبلەنومایەك دەبینین ڕوو ناکاتە باکووری ڕاستەقینە بەڵکو ڕوو دەکاتە باکووری موگناتیسی ، ئەمەش بەندە بە کاریگەری هێزی لادانی زەوی (بواری موگناتیسی زەوی)و ، بەو جیاوازیەیەی لە نێوان ئەم دوو ئاراستەیە دروست دەبێت دەوترێت (گۆشەی گۆڕان) کە بڕەکەی (٢٣.٣٠ْ) یە . بەڵام ئاراستەکان بە پێی ئاراستەی باکووری ڕاستەقینە دابەش کراون ، بۆ ئاراستەکانی بنەڕەتی و لاوەکی .

بنەڕەتیەکان ئەمانەن :

باکوور ، باشوور ، ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا.

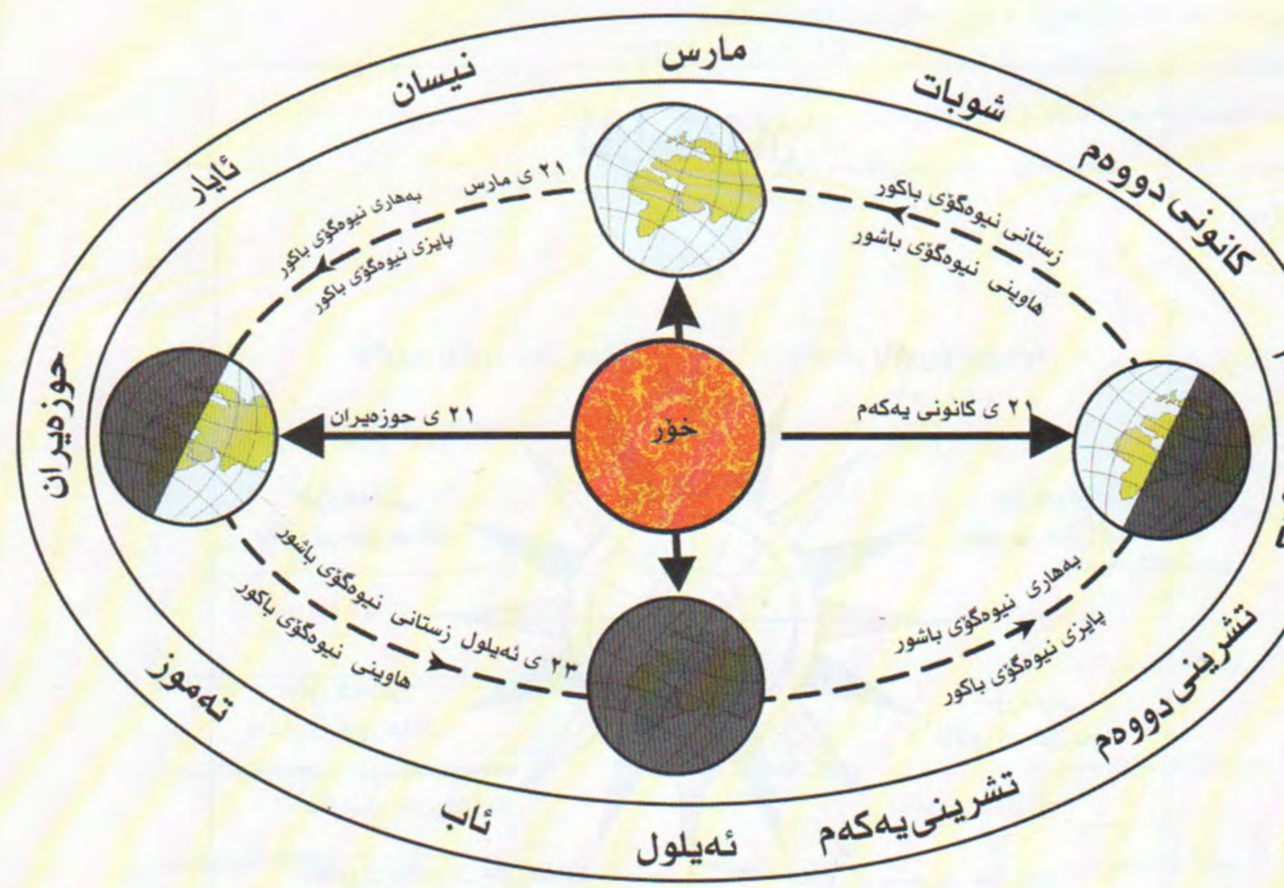
سوڕانەوەی زەوی بەدەوری خۆردا (وەرزەکانی ساڵ):

زەوی بە شێوەی لار لە ۲۳.۳۰ْ و لە ڕۆژئاوا بەرەو ڕۆژهەڵات لە دەوری خۆیدا دەسوڕێتەوە . لە هەمان کاتدا لە ماوەی ۳٦٥,۲٦ ڕۆژدا بەدەوری خۆردا دەسوڕێتەوە لە ئەنجامدا چوار وەرزی ساڵمان بۆ دروست دەبێت کە ئەمانەن : زستان ، بەهار ، هاوین و پایز .

لەم ماوەیەدا خۆر دوو جار ستوون دەبێت لەسەر هێڵی کەمەرە ، لە ڕۆژانی (۲۱) ی مارس و (۲۳) ی ئەیلول . لە حاڵەتی یەکەمدا بەهارە ، لە نیوە گۆی باکوورەوە پاییزە لە نیوە گۆی باشوور .

لە حاڵەتی دووەم پایزە ، لە نیوەگۆی باکوور و بەهارە لە نیوە گۆی باشوور ، لە هەمان کاتدا درێژی شەوو ڕۆژ یەکسان دەبێت و ، هەروەها خۆر جارێك ستوون دەبێت لە سەر خولگەی کارژۆڵە لە (۲۱)ی کانووی یەکەم کە زستانی نیوە گۆی باکوورە ، شەو درێژە ڕۆژ کورتە هاوینی نیوە گۆی باشوورە ، ڕۆژ درێژە و شەو کورتە .

جارێکیش ستوون دەبێت لەسەر خولگەی قرژاڵ لە (۲۱) ی مانگی حوزەیران کە هاوینی نیوە گۆی باکوورە و ڕۆژ درێژە و شەو کورتە و زستانی نیوە گۆی باشوورە و شەو درێژە.

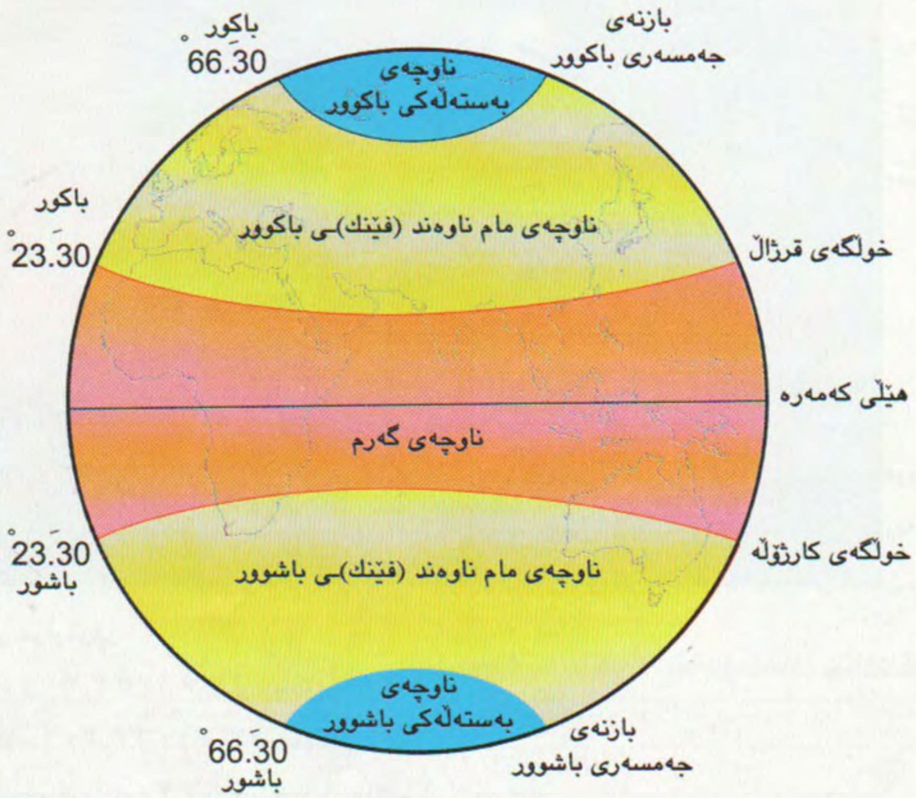
ناوچەكانی گەرمی رووی زەوی:

بریتین لەو ناوچانەی بە گوێرەی پلەی گەرمیان دەستنیشان كراون لەسەر رووی زەوی بەم شێوەیە رووی زەوی دابەش كراوە بۆ پێنج ناوچەی گەرمی :

١ – ناوچە گەرمەكان كە دەكەوێتە نێوان (٢٣,٣٠) باكوور ، (٢٣,٣٠) باشوور كە (٤٧) بازنەی پانی دەگرێتەوە .

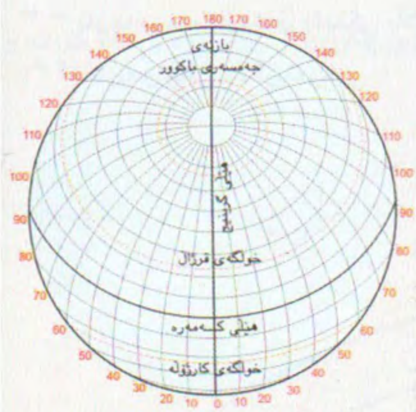
٢ – ناوچەی مام ناوەندی (فێنكی باكوور) لە نێوان بازنەی پانی (٢٣,٣٠) باكوور تاكو (٦٦,٣٠) كە (٢٣) بازنەی پانی دەگرێتەوە .

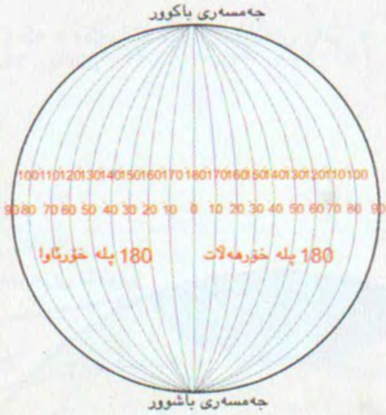
٣ – ناوچەی مام ناوەندی (فێنكی باشوور) كە دەكەوێتە نێوان بازنەی پانی (٢٣,٣٠) باشوور و (٦٦,٣٠) باشوور كە (٢٣) بازنەی پانی دەگرێتەوە .

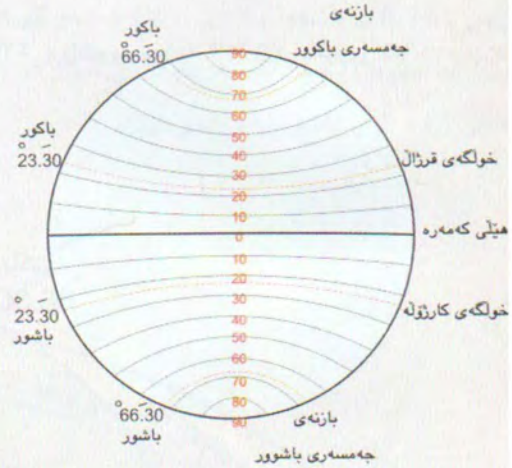

هێڵەكانی درێژی:

هێڵەكانی درێژی بریتیە لەم نیوە بازانە خەیاڵیانەی كە دەوری گۆی زەویان داوە لە باكورەوە بەرەو باشوور كە هەردوو جەمسـەرەكان (باكوورو ، باشوور) بە یەكەوە دەبەستێتەوە و لە ٣٦٠ نیوە بازنە پێكاتووە ، لە هێڵی بنەڕەت دەستپێدەكات كە لە (٠) سفر پلەییە و بە هێڵی گرینیچ دەناسرێت و ، لەپاشان (١٨٠) هێڵ دەكەوێتە لای رۆژهەڵاتی و (١٨٠) هێڵ لە لای رۆژئاوای. هێڵەكانی درێژی بە پلە دەپێورێت .

بازنەكانی پانی

بریتین لە بازنەی تەواو و هاوتەریب لەگەڵ یەكتر و خەیاڵین و دەوری گۆی زەویان داوە لە رۆژهەڵاتەوە بەرەو رۆژئاوا یاخود بە پێچەوانەوە . بازنەكانی پانی ژمارەیان (١٨٠) بازنەیە دابەش كراوە بەسەر باكور و باشووری گۆی زەوی . (٩٠) بازنە دەكەوێتە باكووری گۆی زەوی و (٩٠)ی تر دەكەوێتە باشووری. بازنەی (٠) سفر بازنەی بنەڕەتیە كە بە هێڵی كەمەرە دەناسرێت و ، بازنەكان بە جەمسـەرەكان كۆتاییان دێت و بە پلە دەپێورێت . سـەرەڕای ئەم بازنانە چەند بازنەیەكی لاوەكی ترهەن كە بە خولگەكان و بازنە جەمسـەرەكان دەناسرێن كە ئەمانەی خوارەوەن :

١ – خولگەی قرژاڵ : (٢٣,٣٠) (٢٣.٥) باكوور

٢ – خولگەی كارژۆڵە : (٢٣,٣٠) (٢٣.٥)باشوور .

٣ – بازنەی جەمسەری باكوور (٦٦,٣٠) (٦٦.٥)باكوور .

٤ – بازنەی جەمسەری باشوور : (٦٦,٣٠) (٦٦.٥)باشوور .

کۆمەڵەی خۆر و تایبە تمەندییەکانیان :

خۆر ئەستێرەیەکی پرشنگدارە بە ناوکی بنەڕەتی کۆمەڵە هەسارەیەکی گەڕۆك دادەنرێت کە لە خولگەی خۆیدا لە مەجەرەی ڕێگای کاکێشدا دەسووڕێتەوە .

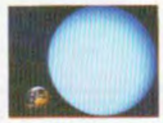
ئەم کۆمەڵەیە لە خۆر و (٩) هەسارە و مانگەکانیان و چەندین (کلکدارەکان و نەیزك) پێکهاتووە ، هەسارەکانیشی تەنی دامرکاون و ڕووناکی لە خۆرەوە وەردەگرن .

پلوتۆ بە گوێرەی زەوی

نپتۆن بە گوێرەی زەوی

ئۆرانۆس بە گوێرەی زەوی

زوحەل بە گوێرەی زەوی

موشتەری بە گوێرەی زەوی

مەریخ بە گوێرەی زەوی

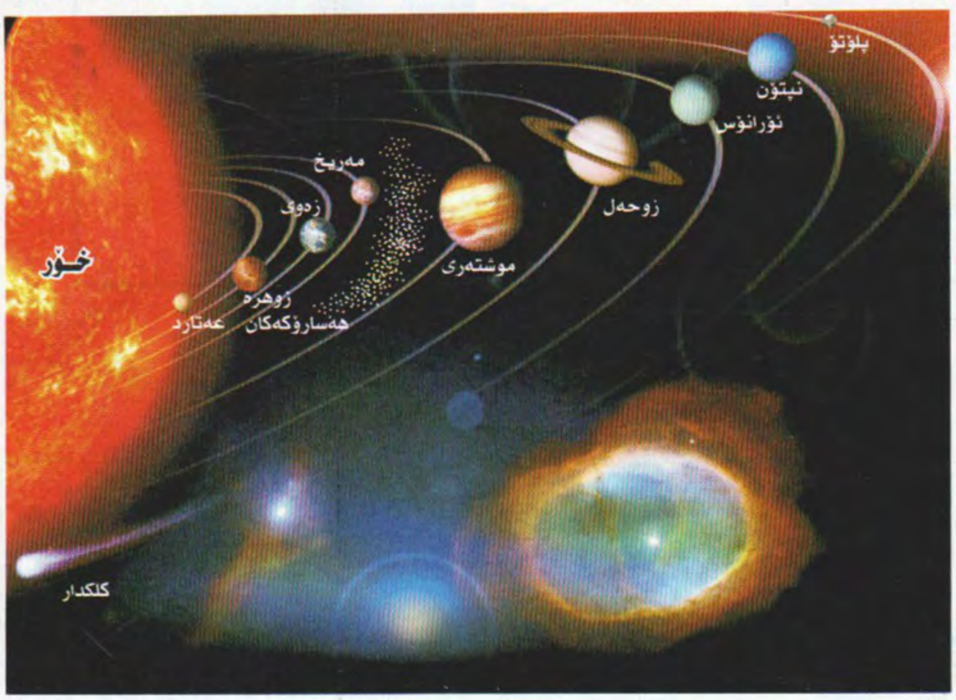
مانگ بە گوێرەی زەوی

زوهرە بە گوێرەی زەوی

عەتارد بە گوێرەی زەوی

تایبە تمەندییە بنەڕەتەکانی کۆمەڵەی خۆر :

کۆمەڵەی خۆر	تێکڕای دووری لە خۆر	تێکڕای دووری لە زەوی	تیرەکەی بە کم	ماوەی سوڕانەوەی لە دەوری خۆردا	ماوەی سوڕانەوەی لە دەوری خۆیدا	ژمارەی مانگەکانی	پلەی لار بوونەوەی لەسەر خولگەکەی
خۆر Sun	——	١٤٩.٦	١٣٩٢٠٠٠	——	٢٥.٣٨ ڕۆژ	——	°٧.٢٥
عەتارد Mercury	٥٧.٩	١٤٣.٢	٤٨٧٨	٨٨ ڕۆژ	٥٨.٦٥ ڕۆژ	——	°٢٨
زوهرە Venus	١٠٨.٢	٥٧.٩	١٢١٠٤	٢٢٤.٧ ڕۆژ	٢٤٣ ڕۆژ	——	°١٧٧.٣
گۆی زەوی Earth	١٤٩.٦	——	١٢٧٥٦	٣٦٥.٢٦ ڕۆژ	٢٣.٥٦.٤ کاتژمێر	١	°٢٣.٥
مانگ Moon		——	٣٤٧٦	٢٧.٣٢ ڕۆژ	٢٧.٣٢ ڕۆژ	——	°٦.٦٨
مەریخ Mars	٢٢٧.٩	——	٦٧٨٧	٦٨٧ ڕۆژ	٢.٣٧ کاتژمێر	٢	°٢٥.١٩
موشتەری Jupiter	٧٧٨.٣	——	١٤٢٧٩٦	١١.٨٦ ساڵ	٩.٥٠ کاتژمێر	١٦	°٣.١٢
زوحەل Saturn	١٤٢٧	——	١٢٠٠٠٠	٢٩.٤٦ ساڵ	١٠.١٤ کاتژمێر	٢٠	°٢٦.٧٣
ئۆرانۆس Uranus	٢٨٧٠	——	٥٠٨٠٠	٨٤.٠١ ساڵ	١٠.٤٥ کاتژمێر	١٧	°٩٧.٨٦
نپتۆن Nepton	٤٤٩٧	——	٤٨٦٠٠	١٦٤.٨ ساڵ	٨.١٥ کاتژمێر	٨	°٢٩.٥٦
پلوتۆ Ploto	٥٩١٣	——	٣٠٠٠	٢٤٧.٧ ساڵ	——	١	°١١٨

کرداری خۆر گیران :

کاتێك ئەم کردارە روودەدات ، کە مانگ دەکەوێتە نێوان خۆر و زەوی بەم شێوەیە سێبەری مانگ دەکەوێتە سەر زەوی و تاریکی دەکات ، ئەگەر رۆژگیرانی تەواو رووبدات ئەوا ناوەڕاستی خۆر بە شێوەی بازنەیەکی رەش و دەوروبەرەکەی رووناك دەردەکەوێت . ئەم کردارە بە پێی شوێن دەگۆڕێت لە نێوان خۆرگیرانی تەواو و خۆرگیرانی ناتەواو .

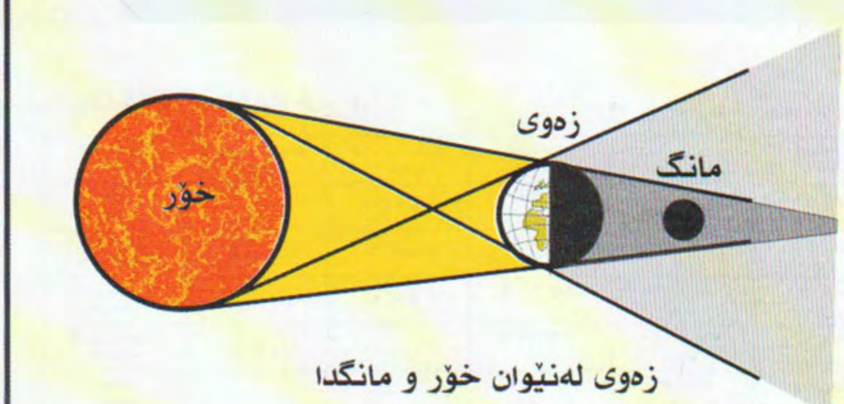
مانگ لەنێوان خۆر و زەویدا

(خۆر گیران)

کرداری مانگ گیران :

ئەم کردارە روو دەدات کاتێك زەوی دەکەوێتە نێوان خۆر و مانگ، بەم شێوەیە سێبەری زەوی دەکەوێتە سەر مانگ و تاریکی دەکات ، بۆ ئەم کردارەش لە شەوە سامالەکان زیاتر روودەدات و بەدیار دەکەوێت .

کاتێك مانگ لە حالەتی چواردە دایە (تابان) کرداری مانگ گیران لە هەندێ شوێن بە تەواوەتی روودەدات و لە هەندێ شوێنی تر بە ناتەواوی .

زەوی لەنێوان خۆر و مانگدا

(مانگ گیران)

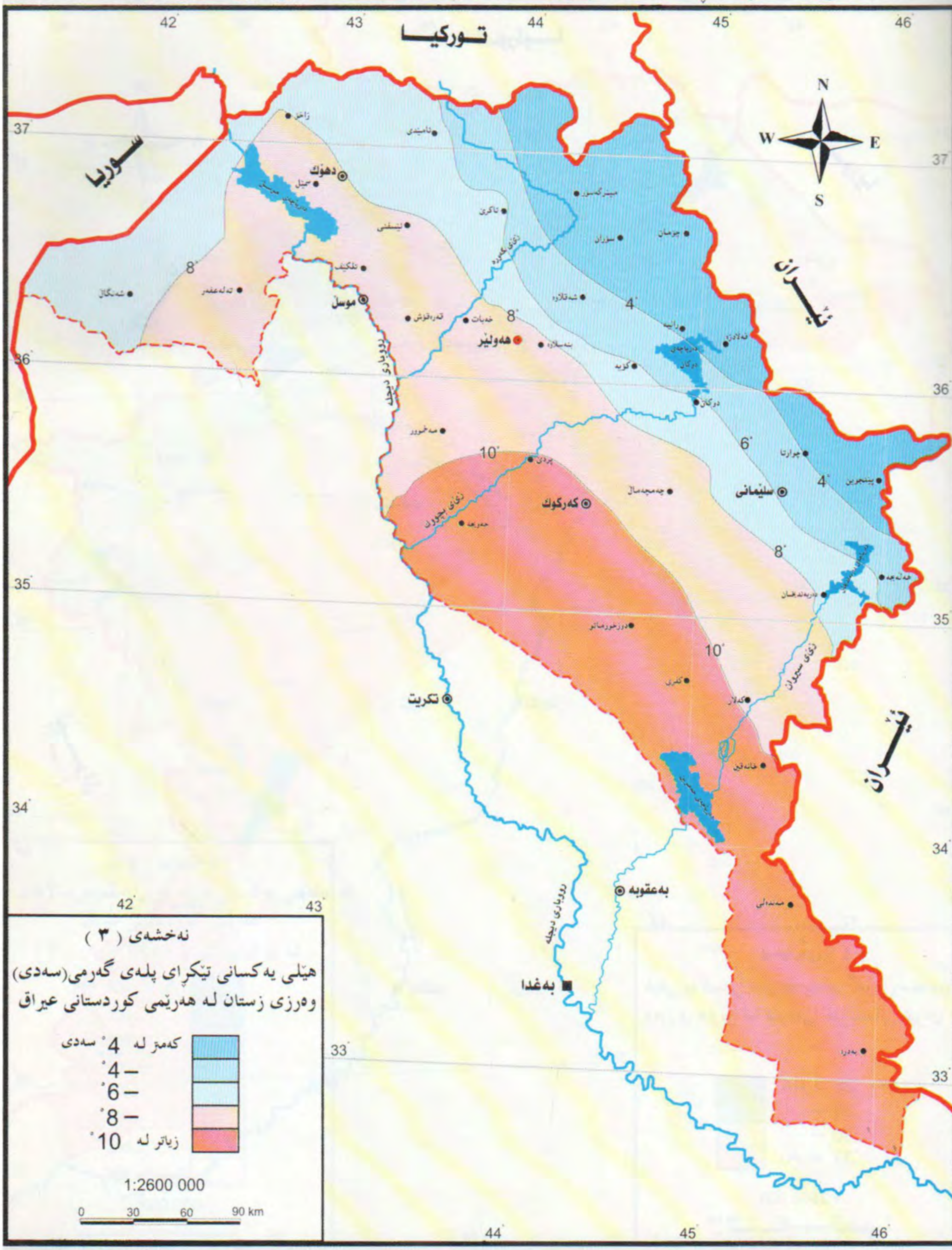
کارگێڕی هەرێمی کوردستانی عێراق ساڵی (٢٠٠٦)

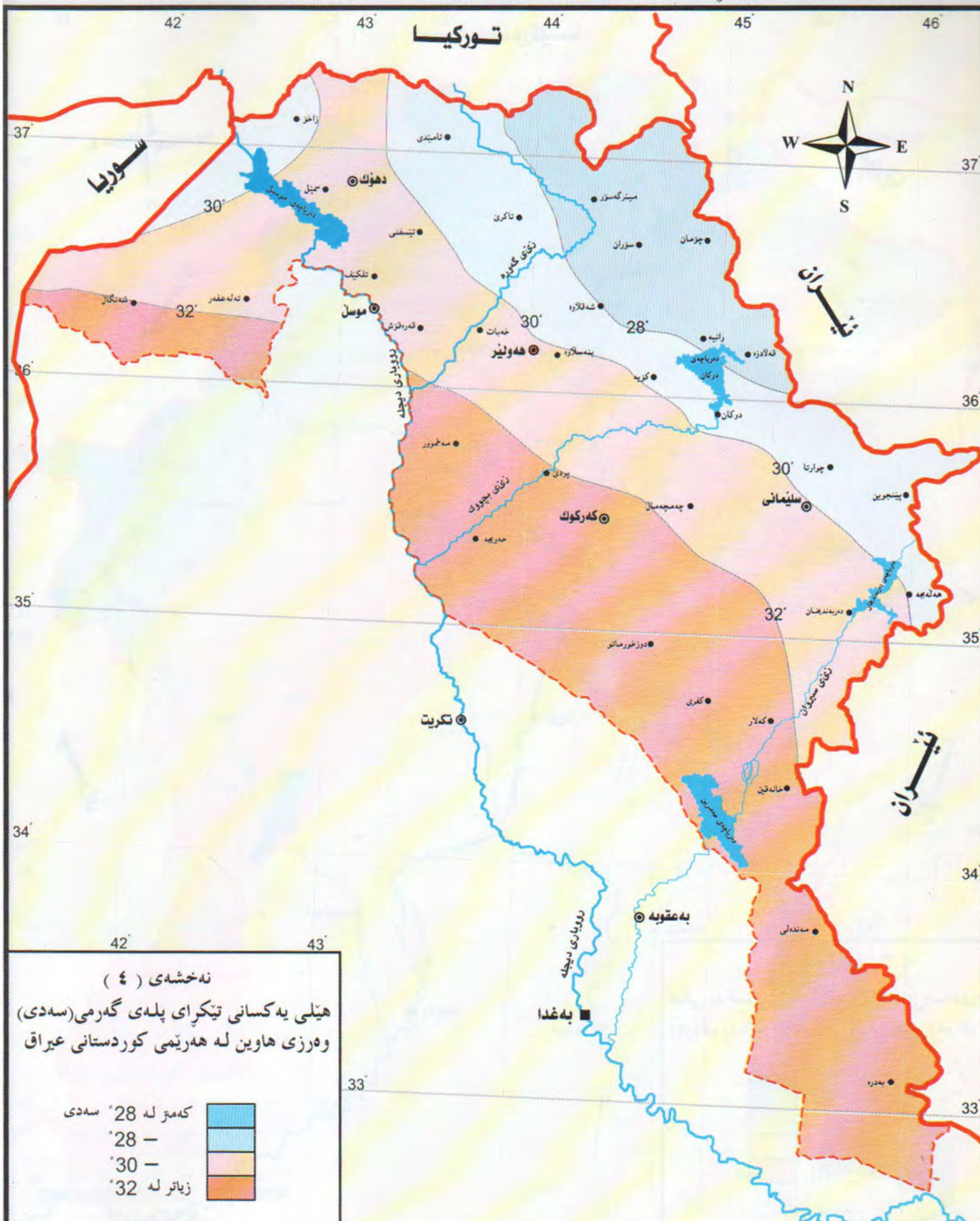
بەرزی و نزمی هەرێمی کوردستانی عێراق

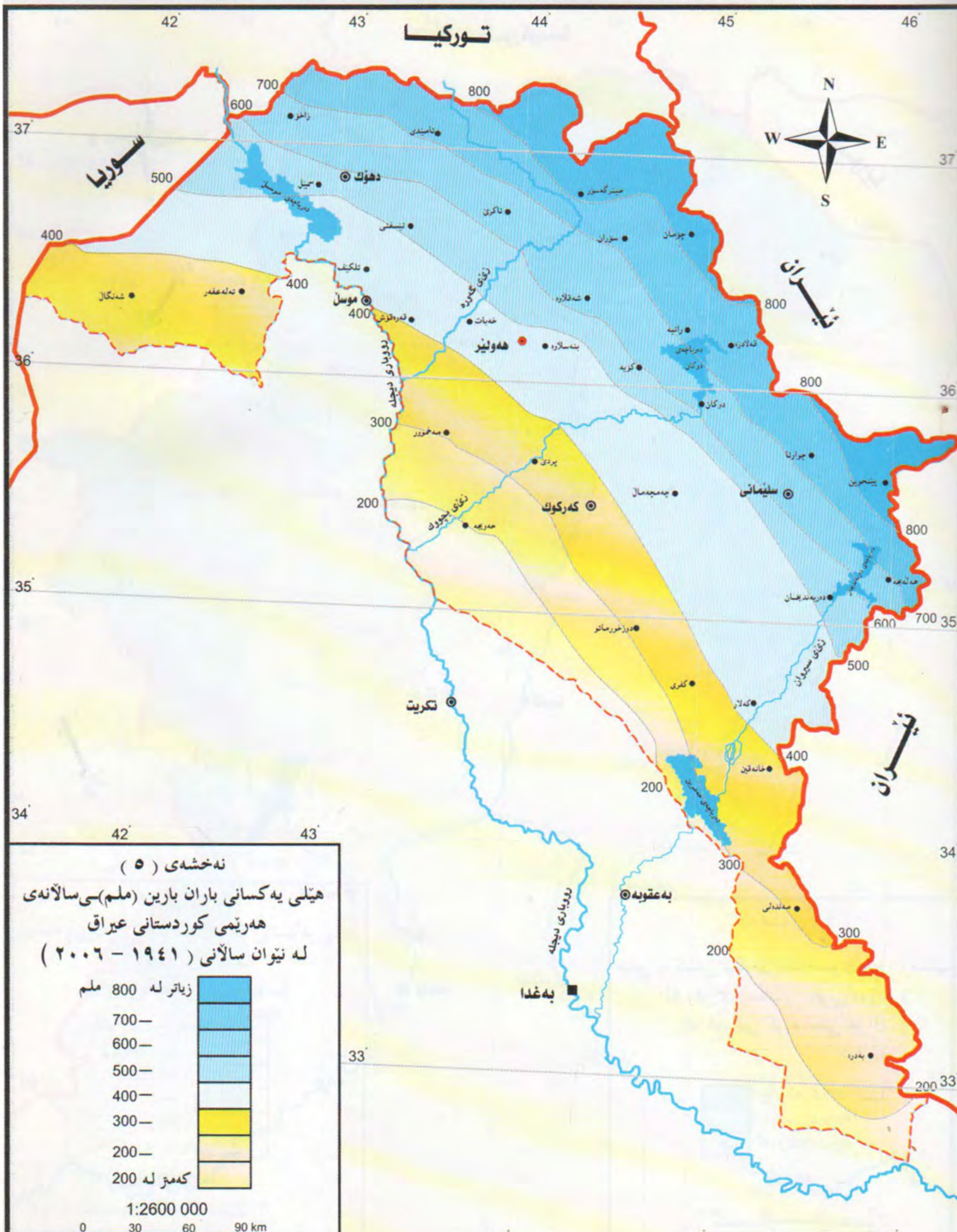
هێڵی یەکسانی تێکڕای پلەی گەرمی(سەدی) وەرزی زستان لە هەرێمی کوردستانی عیراق

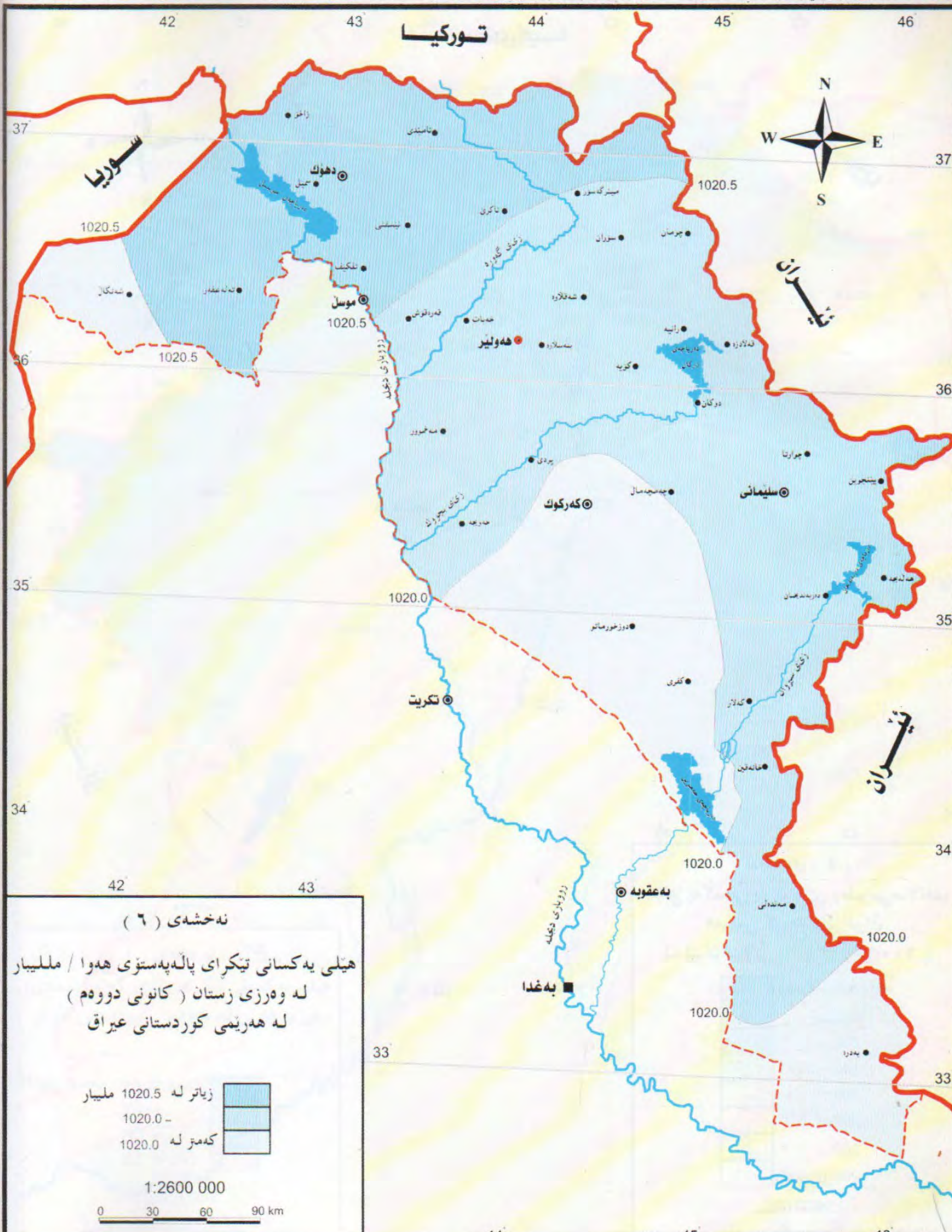
هێڵی یەکسانی تێکڕای پلەی گەرمی(سەدی) وەرزی هاوین لە هەرێمی کوردستانی عێراق

هێڵی یەکسانی باران بارین (ملم)ـی ساڵانەی هەرێمی کوردستانی عیراق لە نێوان ساڵانی (١٩٤١ - ٢٠٠٦)

هێلی یەکسانی تێکڕای پاڵەپەستۆی هەوا / مللیبار لە وەرزی زستان (کانونی دووەم) لە هەرێمی کوردستانی عیراق

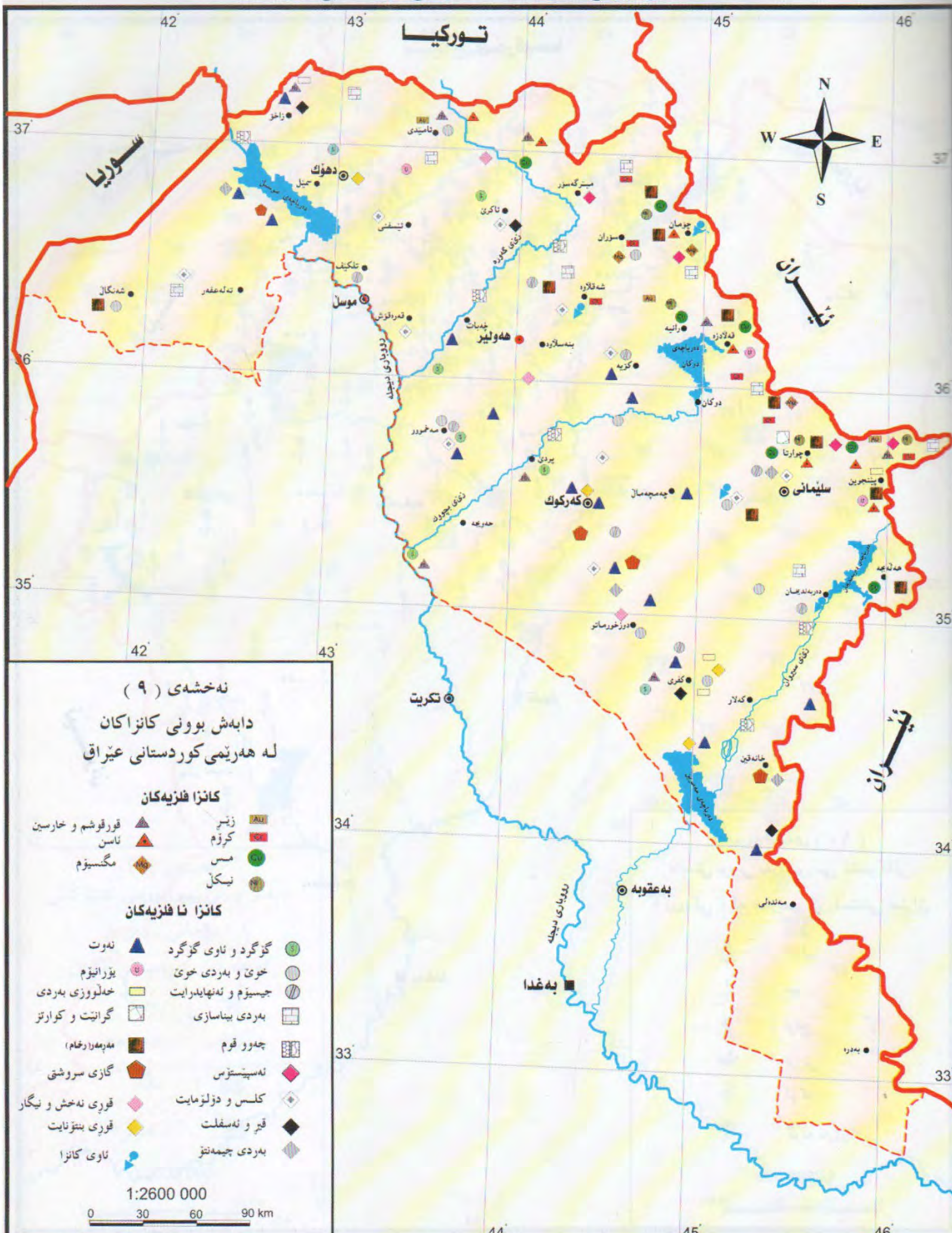
هێلی یەکسانی تێکڕای پاڵەپەستۆی هەوا / ملليبار لە هاوين (تەموز) لە هەرێمی کوردستانی عيراق

سامانی ئاوی سەر رووی زەوی لە هەرێمی کوردستانی عێراق

دابەش بوونی کانزاکان لە هەرێمی کوردستانی عێراق

دابەش بوونی بەرووبوومی کشتوکاڵی (رووەکی) لە هەرێمی کوردستانی عێراق

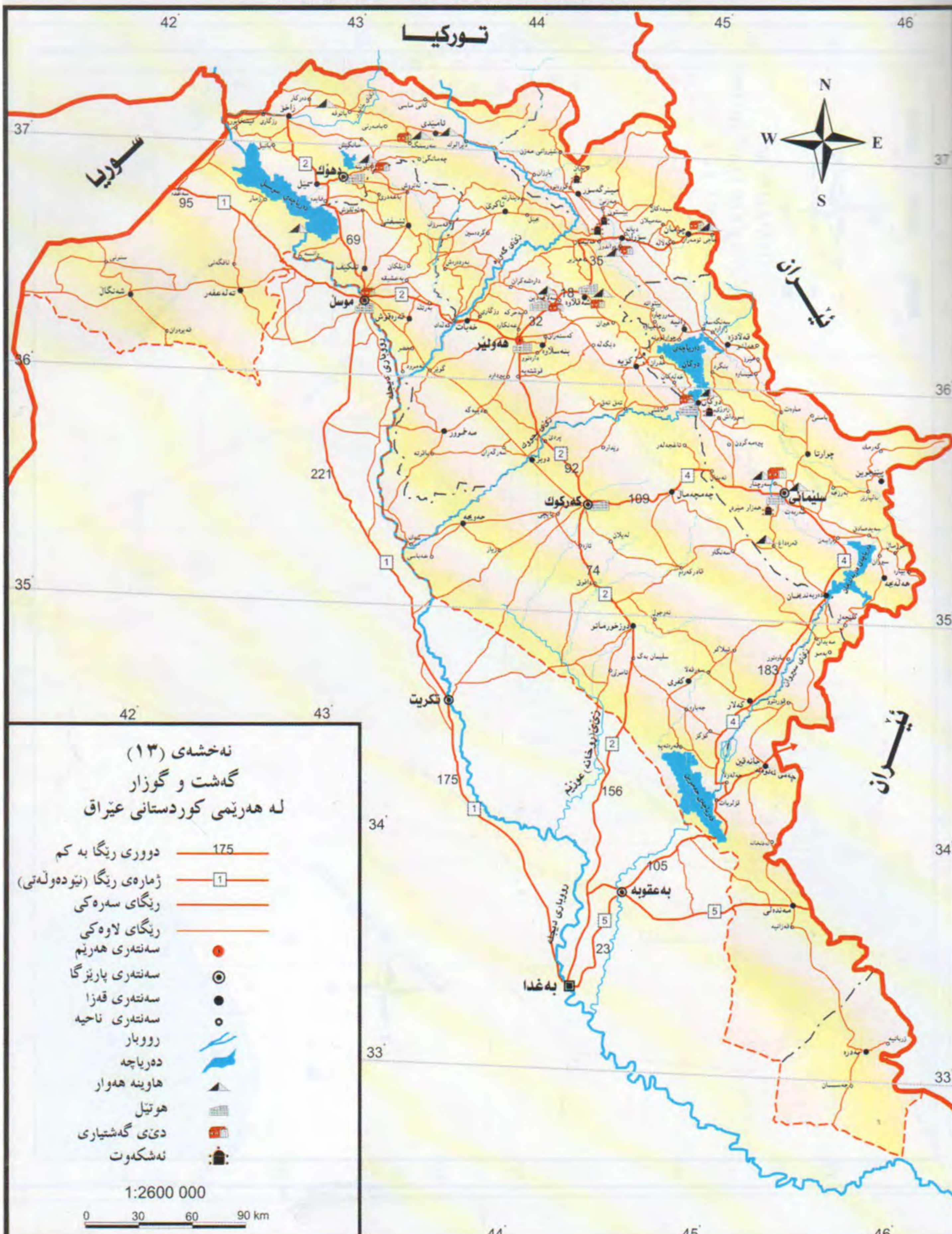

دابەش بوونی بەرووبوومی کشتوکاڵی(سامانی ئاژەڵی) لە هەرێمی کوردستانی عێراق

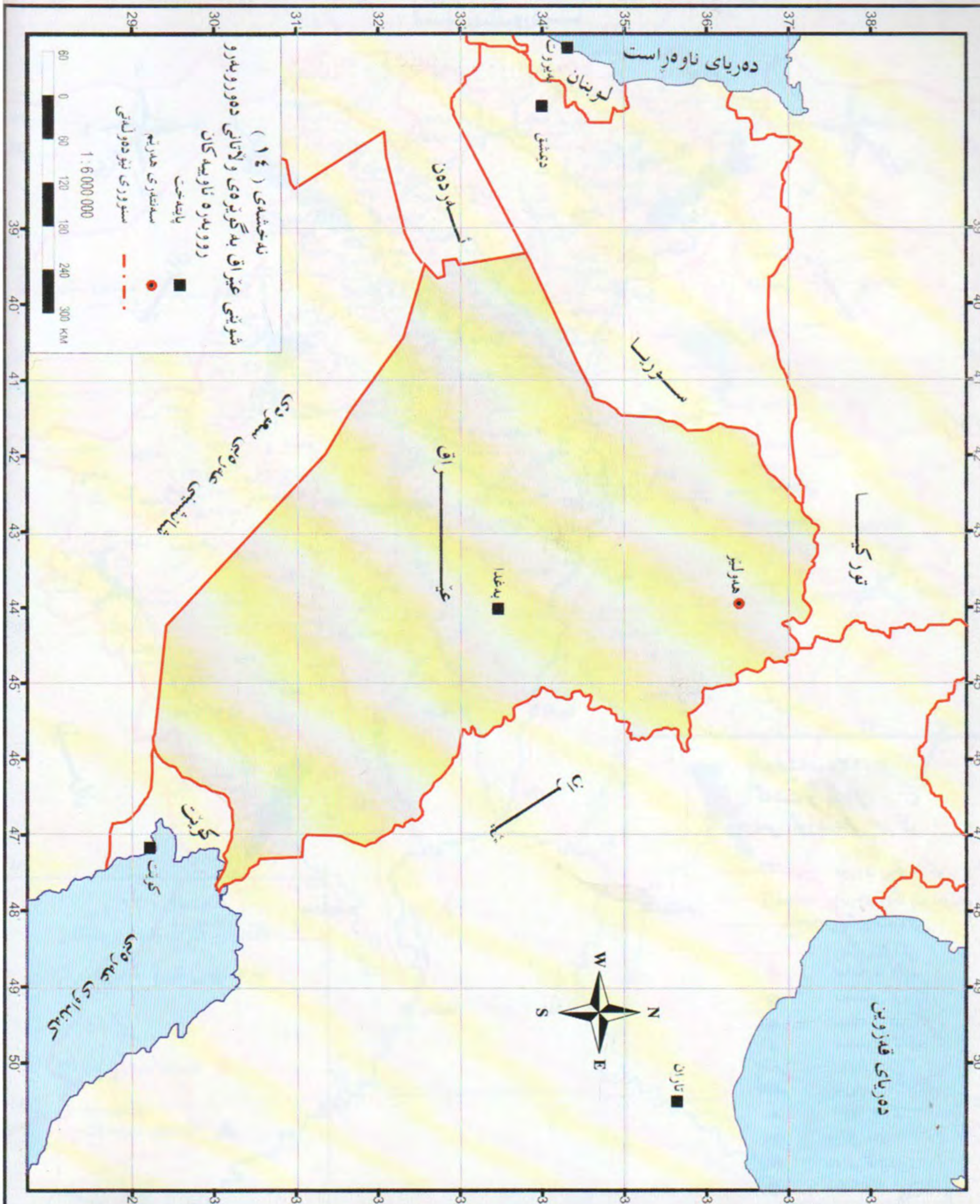
ئاسەوارو شوێنەوارە دێرینەکان لە هەرێمی کوردستانی عێراق

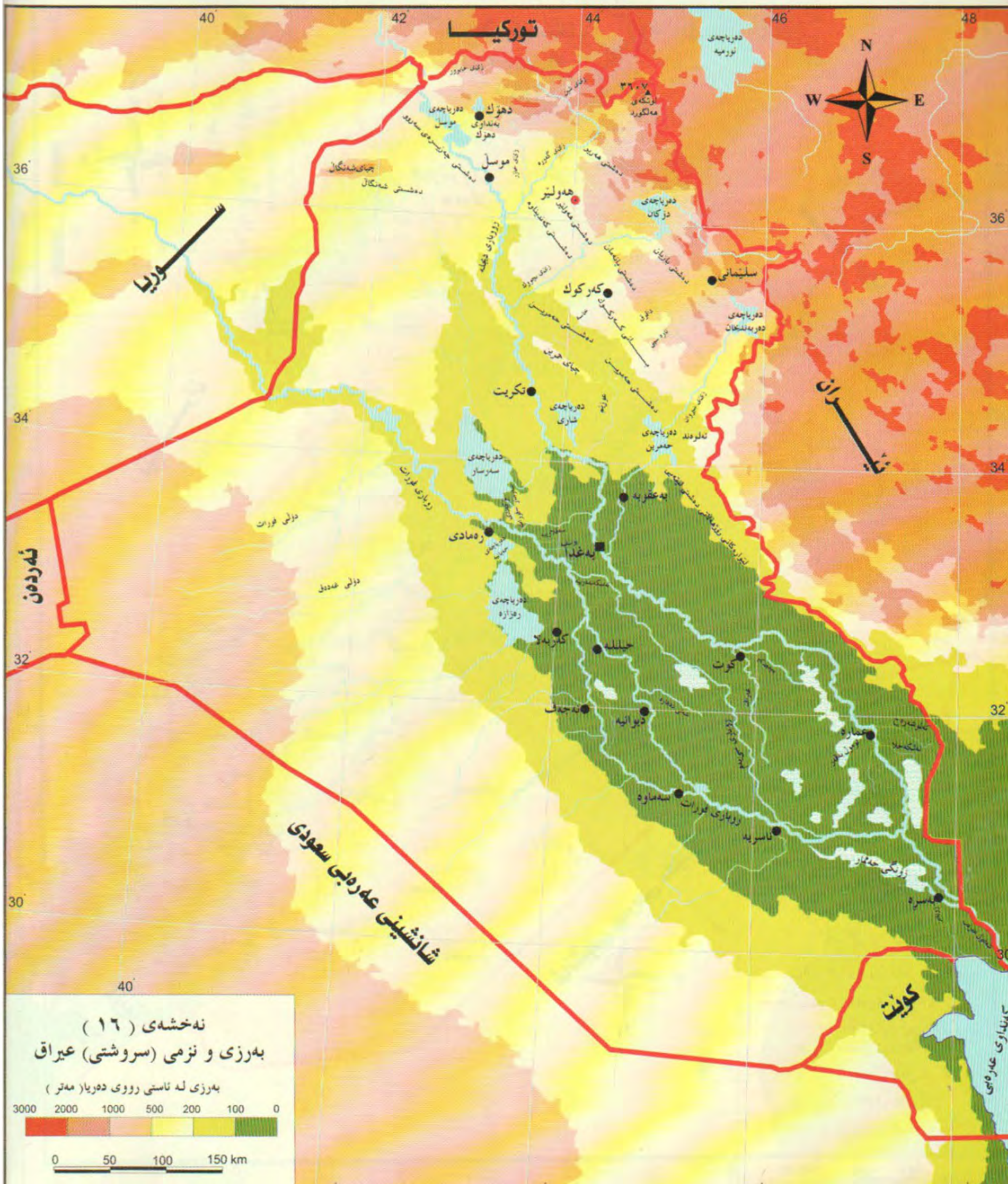
تورکیا
سوریا
ئێران
ئێران
N
S
E
W
دهۆک
موسڵ
هەولێر
کەرکوک
سلێمانی
تکریت
بەعقوبە
بەغدا
نەخشەی (١٣)
گەشت و گوزار
لە هەرێمی کوردستانی عێراق
دووری ڕێگا بە کم
ژمارەی ڕێگا (نێودەوڵەتی)
ڕێگای سەرەکی
ڕێگای لاوەکی
سەنتەری هەرێم
سەنتەری پارێزگا
سەنتەری قەزا
سەنتەری ناحیە
ڕووبار
دەریاچە
هاوینە هەوار
هوتێل
دێی گەشتیاری
ئەشکەوت
1:2600 000
0 30 60 90 km

شوێنی عێراق بەگوێرەی وڵاتانی دەورووبەرو ڕووبەرە ئاوییەکان

تورکیا
سوریا
ئێران
ئەردەن
کوێت
شانشینی عەرەبی سعودی
کەنداوی عەرەبی
دهۆك
هەولێر
سلێمانی
نەینەوا
کەرکوك
سەلاحەددین
دیالە
ئەنبار
بەغدا
واسیت
بابل
کەربەلا
میسان
قادسیە
نەجەف
زیقار
بەسرە
موسەننا
نەخشەی (١٥)
کارگێڕی عیراق
تێبینی : پارێزگای کەرکوك پێش دابەش بوونی سالی (١٩٧٦)
سنوری نێودەوڵەتی
سنوری پارێزگا
سەنتەری پایتەخت
سەنتەری هەرێمی کوردستان
سەنتەری پارێزگا
سەنتەری قەزا
0 50 100 150 km

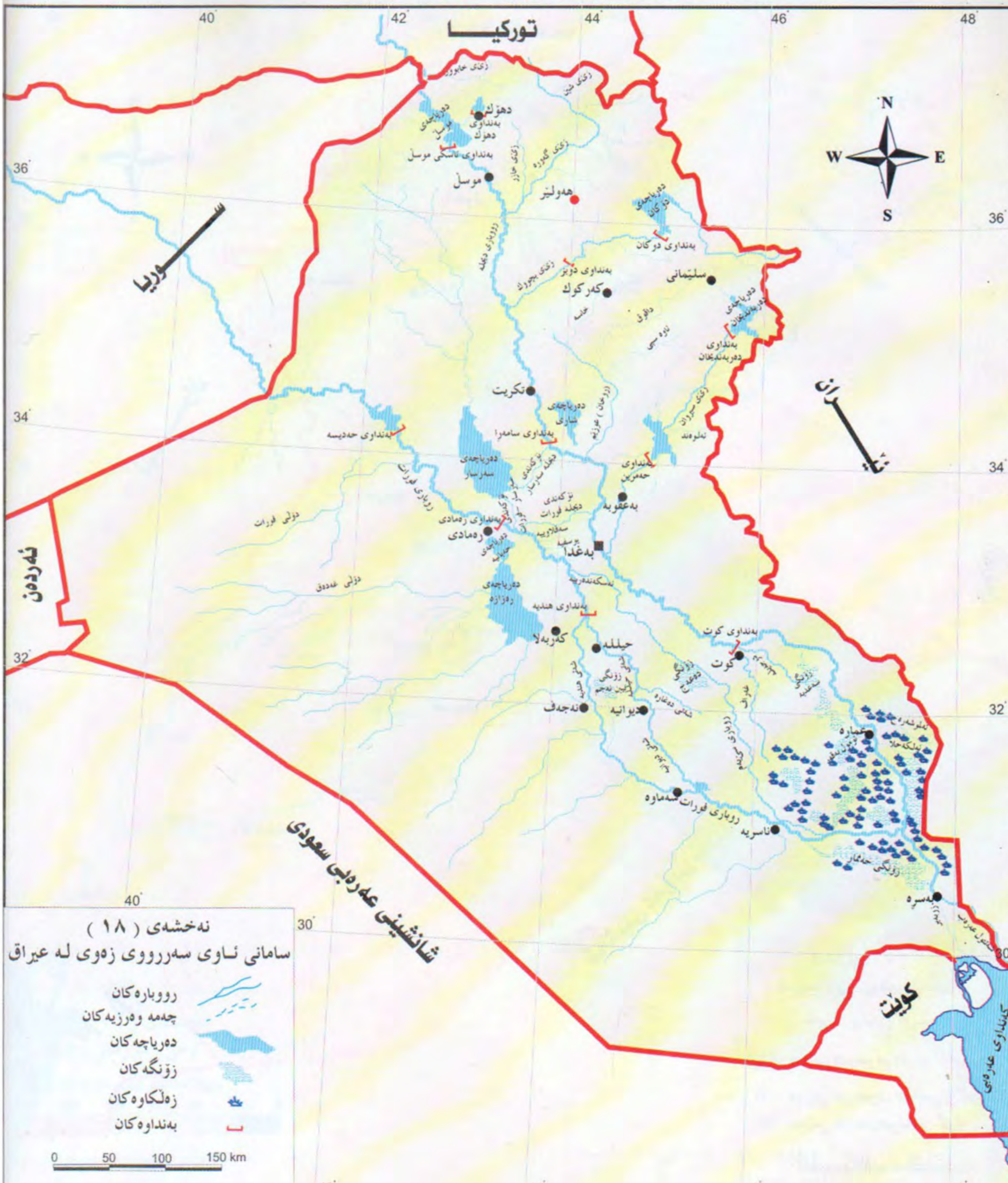
بەرزی و نزمی (سروشتی) عیراق

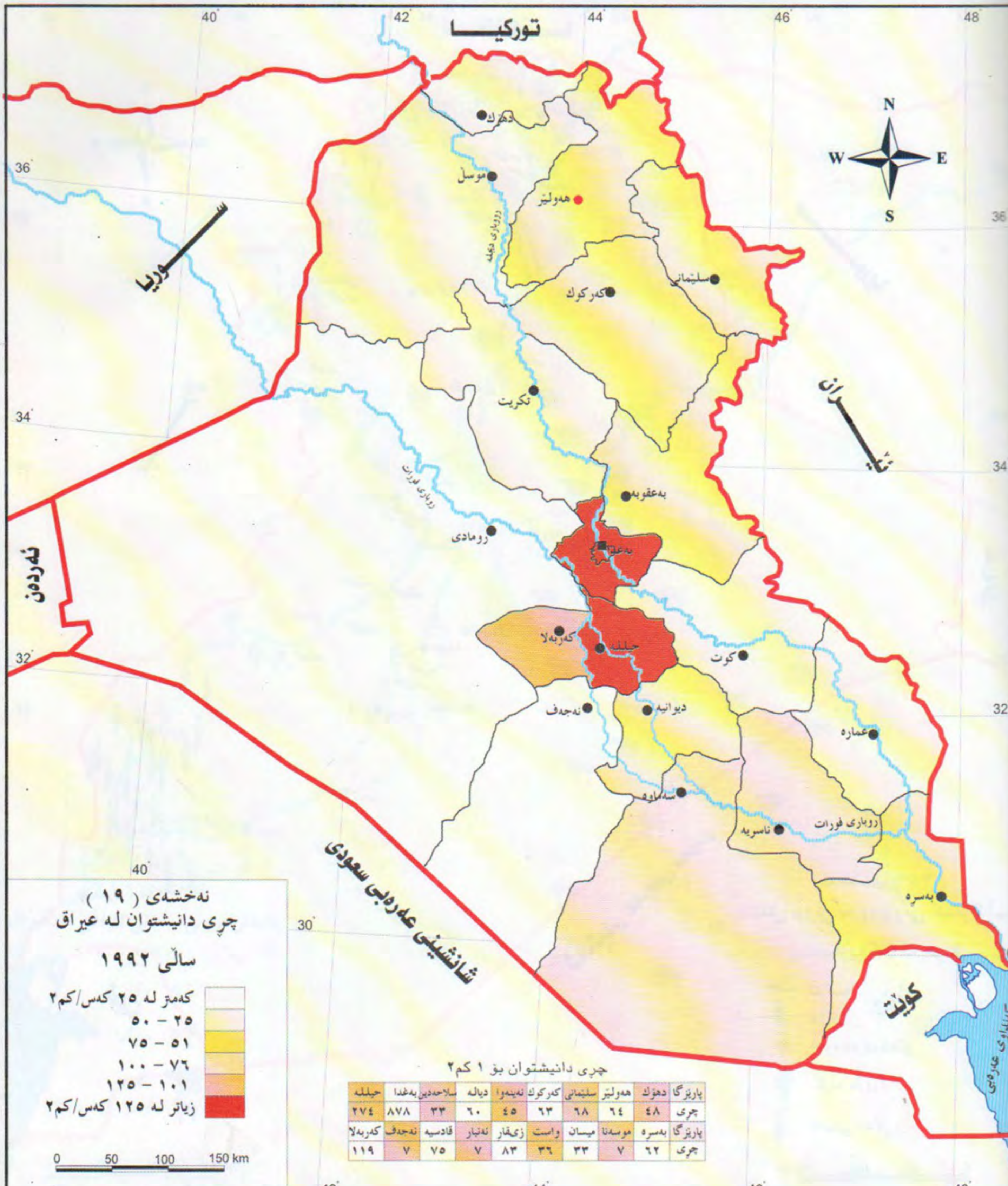
هەرێمەکانی ئاووهەوا لە عیراق بەپێی پۆلێنی کۆپـن

ساماني ئـاوی سەررووی زەوی لە عیراق

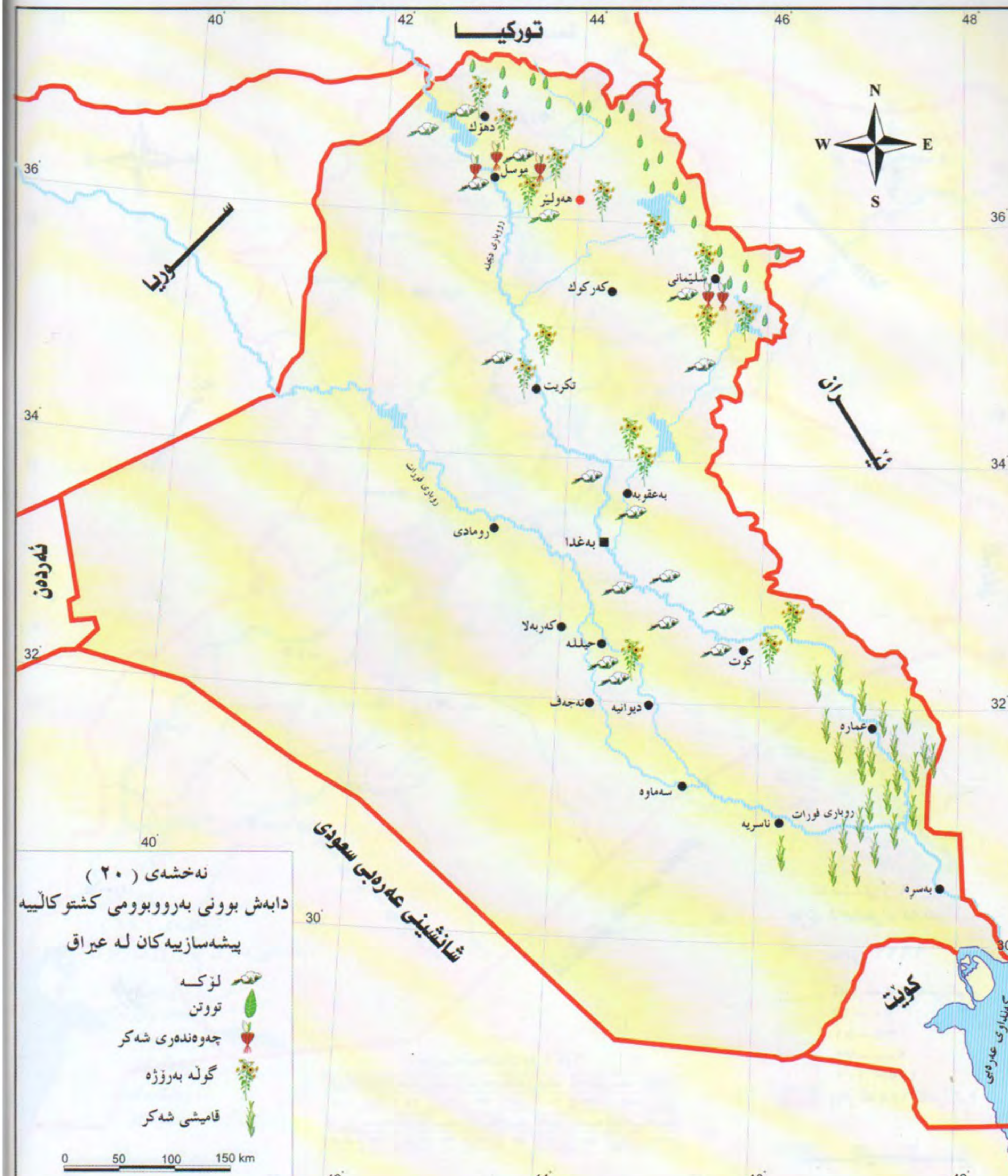
چڕی دانیشتوان لە عیراقساڵی ١٩٩٢

چڕی دانیشتوان بۆ ١ کم٢

پارێزگا	دهۆك	هەولێر	سلێمانی	کەرکوك	نەینەوا	دیالە	سلاحەدین	بەغدا	حیللە
چڕی	٤٨	٦٤	٦٨	٦٣	٤٥	٦٠	٣٣	٨٧٨	٢٧٤
پارێزگا	بەسرە	موسەنا	میسان	واست	زیقار	ئەنبار	قادسیە	نەجەف	کەربەلا
چڕی	٦٢	٧	٣٣	٣٦	٨٣	٧	٧٥	٧	١١٩

دابەش بوونی بەرووبوومی کشتوکاڵییە پیشەسازییەکان لە عیراق

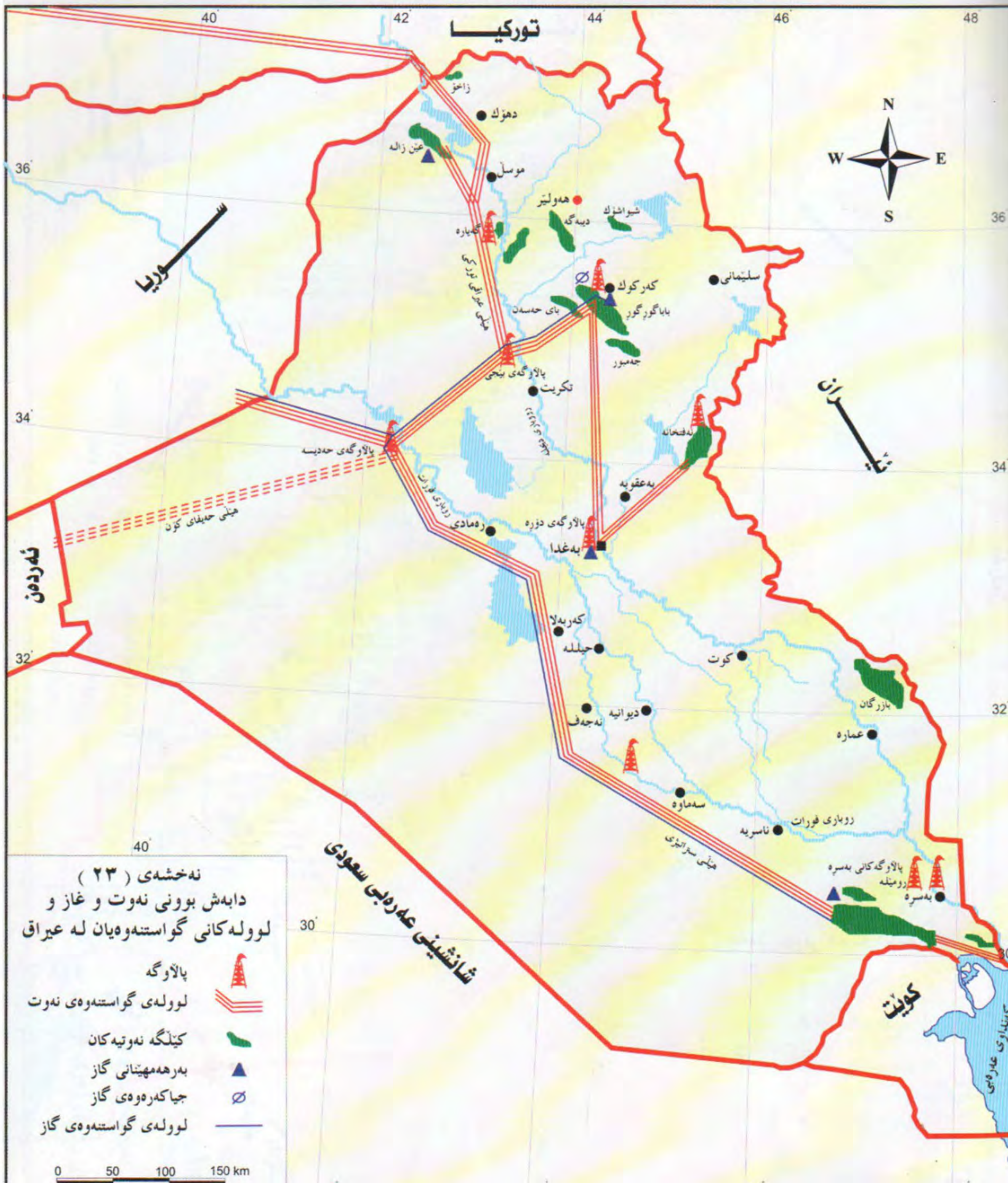
دابەش بوونی سامانی ئاژەڵی لە عیراق

دابەش بوونی کانزا فلزی و نافلزییەکان لە عیراق

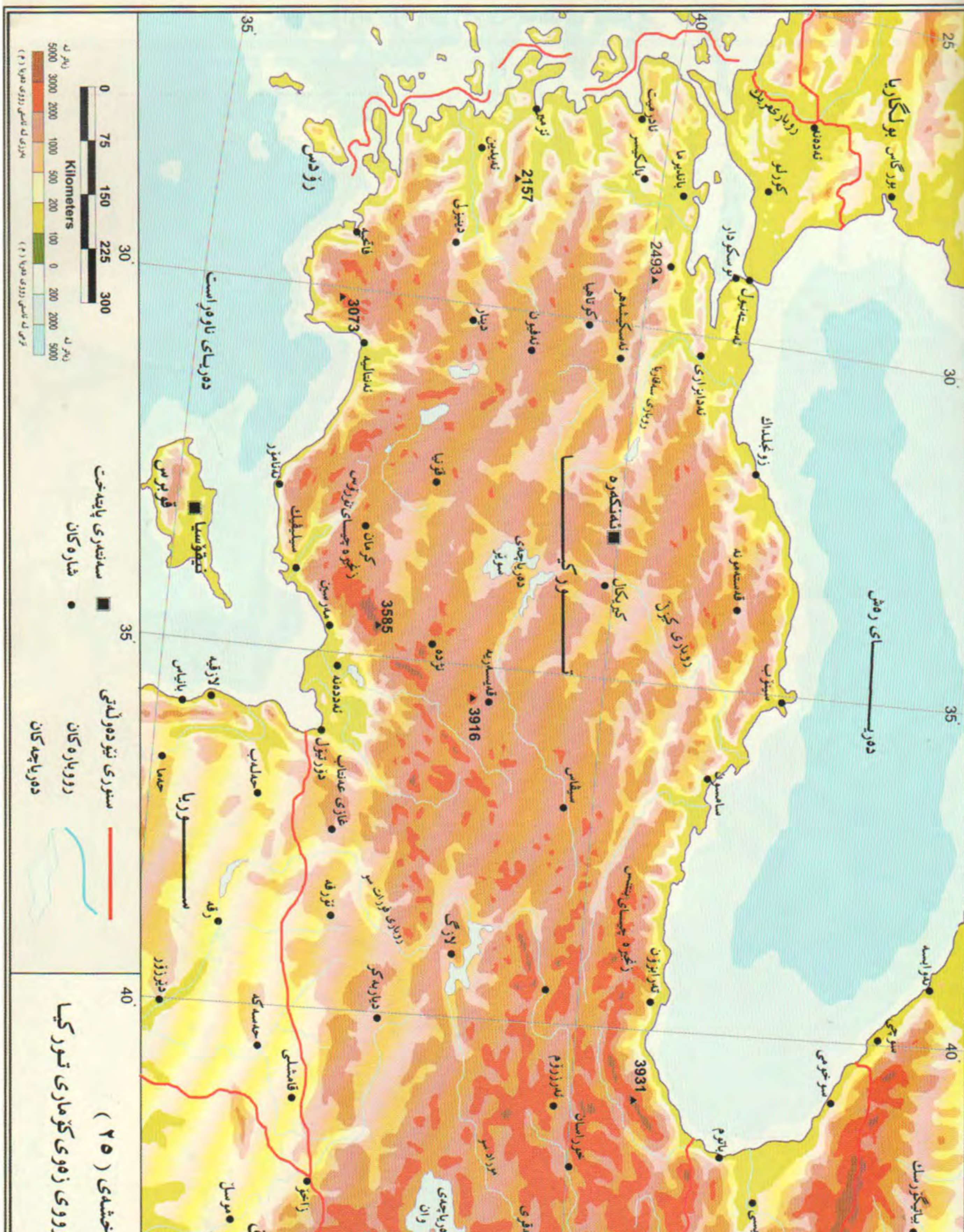
دابەش بوونی نەوت و غاز و لوولەکانی گواستنەوەیان لە عیراق

دابەش بوونی شوێنە دێرینەکان لـە عیراق

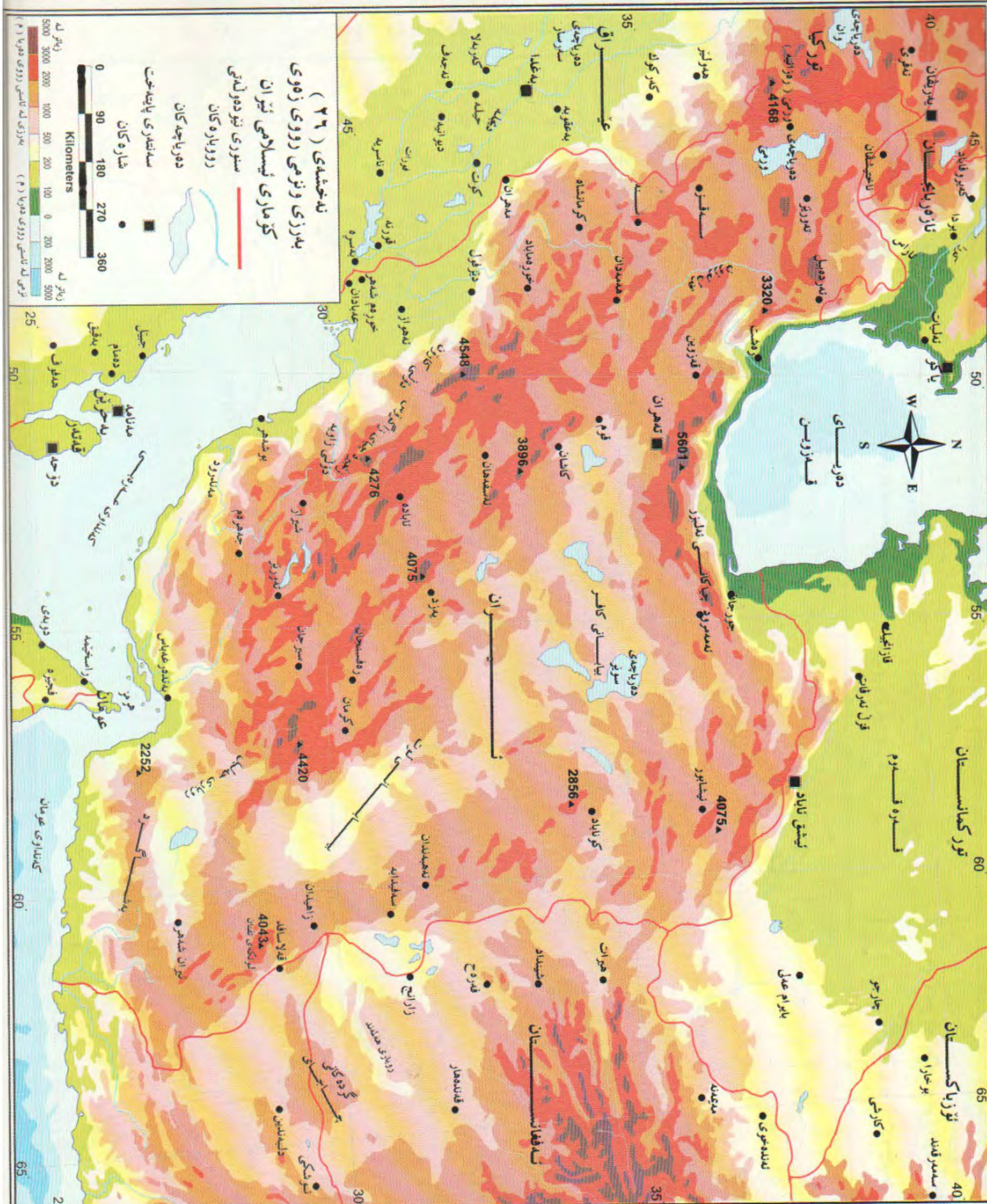
بەرزی ونزمی رووی زەوی کۆماری تـورکیـا

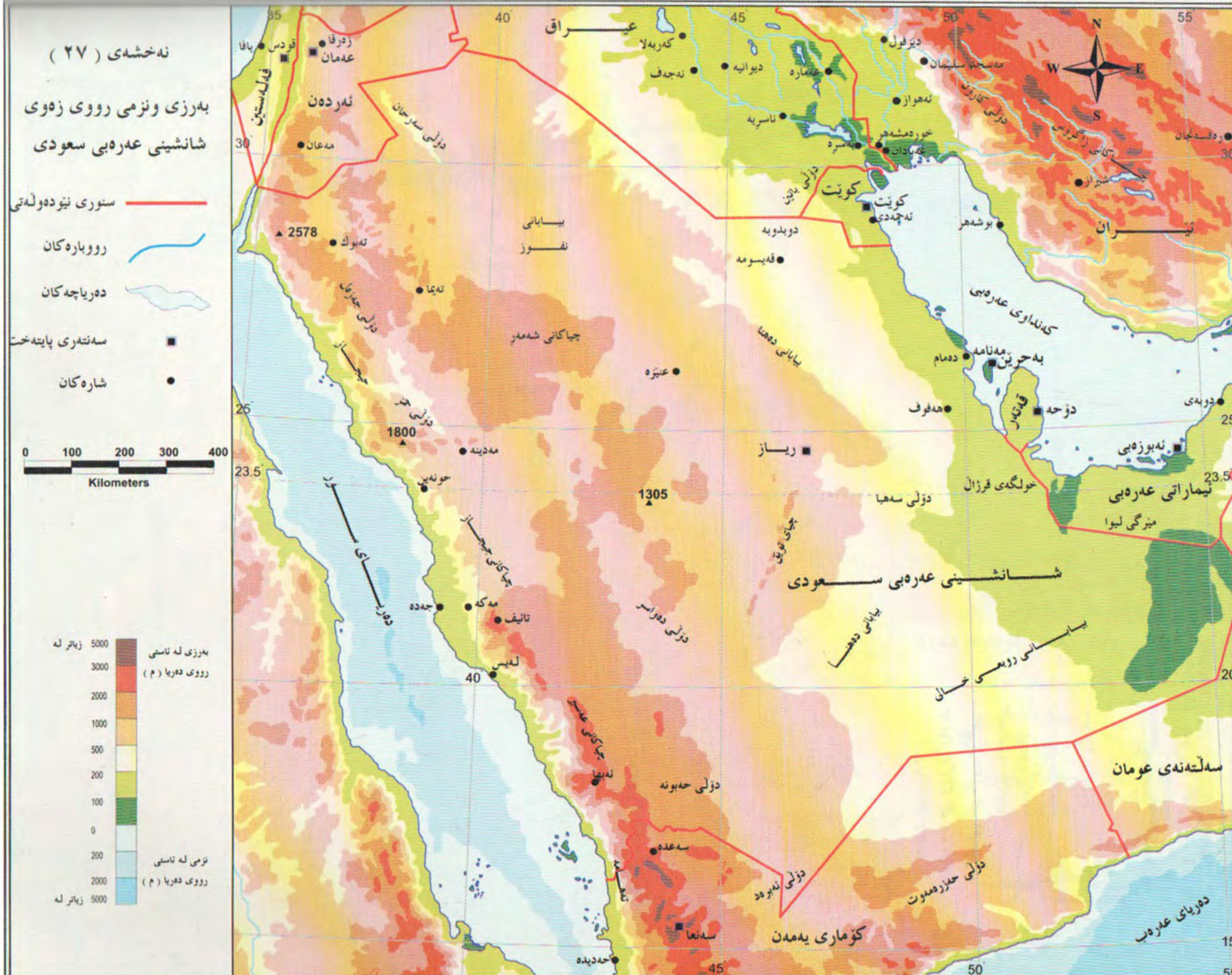

نەخشەی (٢٥)

بەرزی ونزمی رووی زەوی کۆماری تورکیا

بەرزی ونزمی رووی زەوی كۆماری ئیسلامی ئێران

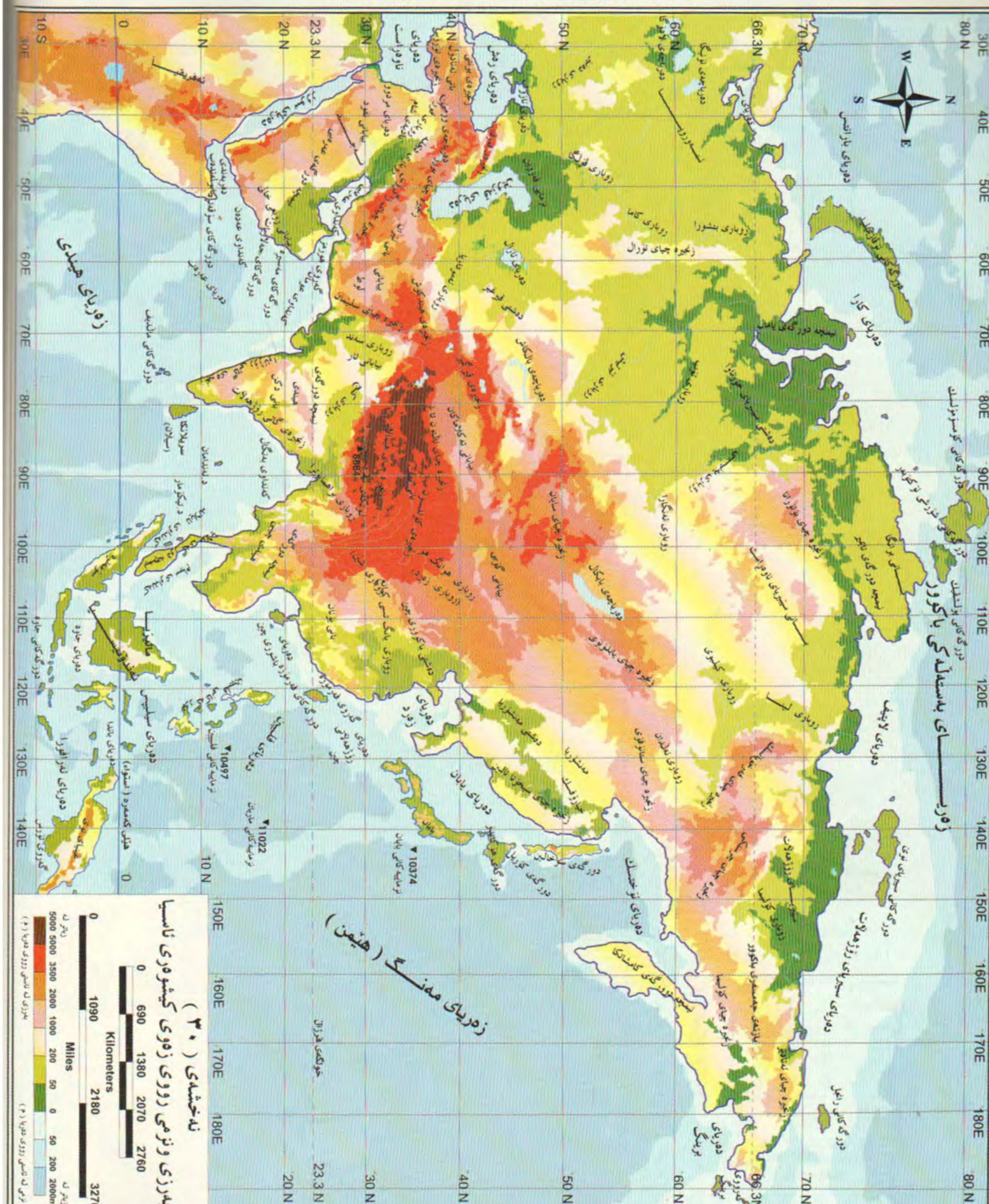

نەخشەی (٢٧)
بەرزی ونزمی رووی زەوی
شانشینی عەرەبی سعودی
سنوری نیودەوڵەتی
رووبارەکان
دەریاچەکان
سەنتەری پایتەخت
شارەکان
0 100 200 300 400
Kilometers
بەرزی لە ئاستی
رووی دەریا (م)
نزمی لە ئاستی
رووی دەریا (م)
زیاتر لە 5000
3000
2000
1000
500
200
100
0
200
2000
زیاتر لە 5000
عیـــــراق
ئەردەن
فەڵەستین
ئێـــــران
کوێت
بەحرێن
قەتەر
ئیماراتی عەرەبی
سەڵتەنەی عومان
کۆماری یەمەن
شـــــانشـــــینی عەرەبی ســـــعودی
دەریای عەرەب
عەمان
ریاز
کوێت
دۆحە
مەنامە
ئەبوزەبی
سەنعا
2578
1800
1305
تەبوک
مەدینە
مەکە
جەدە
تائیف
عنێزە
دەمام
هەفوف
بوشەهر
شیراز
بەسرە
دوبەی
بیابانی
نفـــوز
چیاکانی شەمەر
دۆڵی سەهبا
بیابانی دەهنا
بیابـــانی رووبعـــی خـــاڵی
کەنداوی عەرەبی
دۆڵی دەواسر
دۆڵی حەزرەمەوت
N
E
S
W
35
40
45
50
55
30
25
23.5
20
15

بەرزی ونزمی رووی زەوی شانشینی ئەردەنی هاشمی

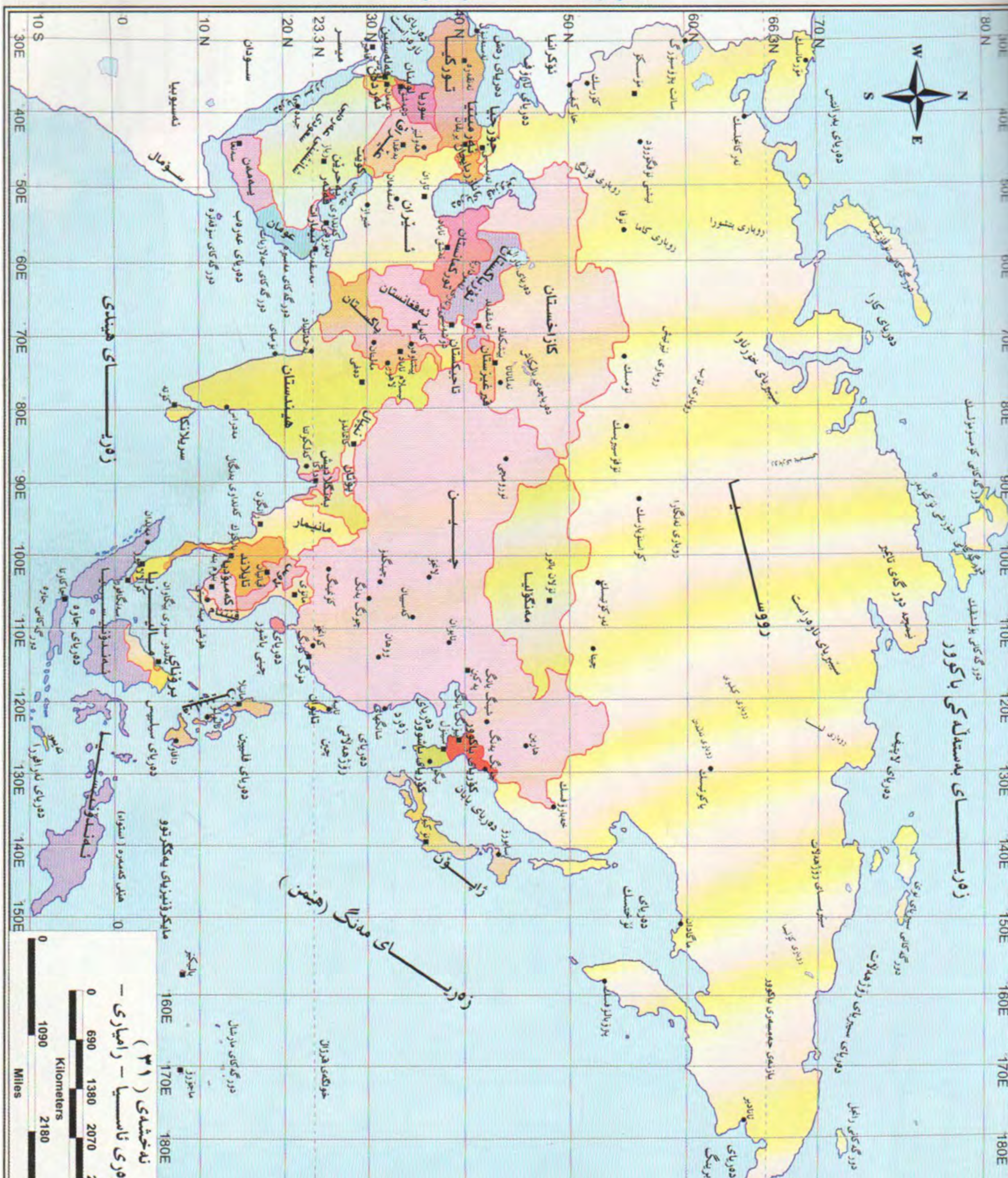

بەرزی ونزمی رووی زەوی کۆماری سوریا

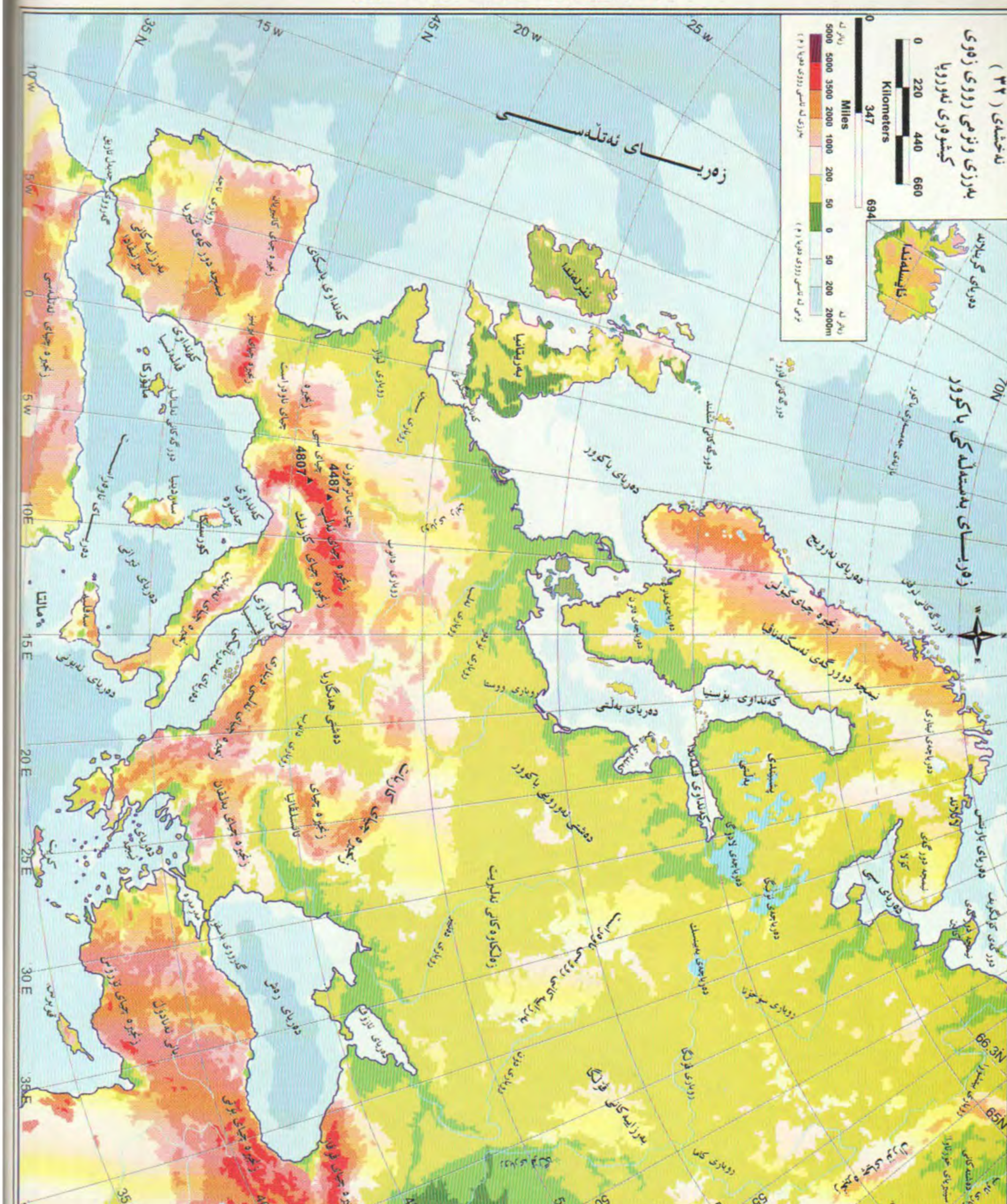

نەخشەی (٣٠)
بەرزی و نزمی رووی زەوی کیشوەری ئاسیا
Kilometers
0 690 1380 2070 2760
Miles
0 1090 2180 3270
5000 5000 3500 2000 1000 200 50 0 50 200 2000m
زەریای مەنــگ (هێمن)
زەریای هیندی
زەریـــــای بەستەڵەکی باکوور

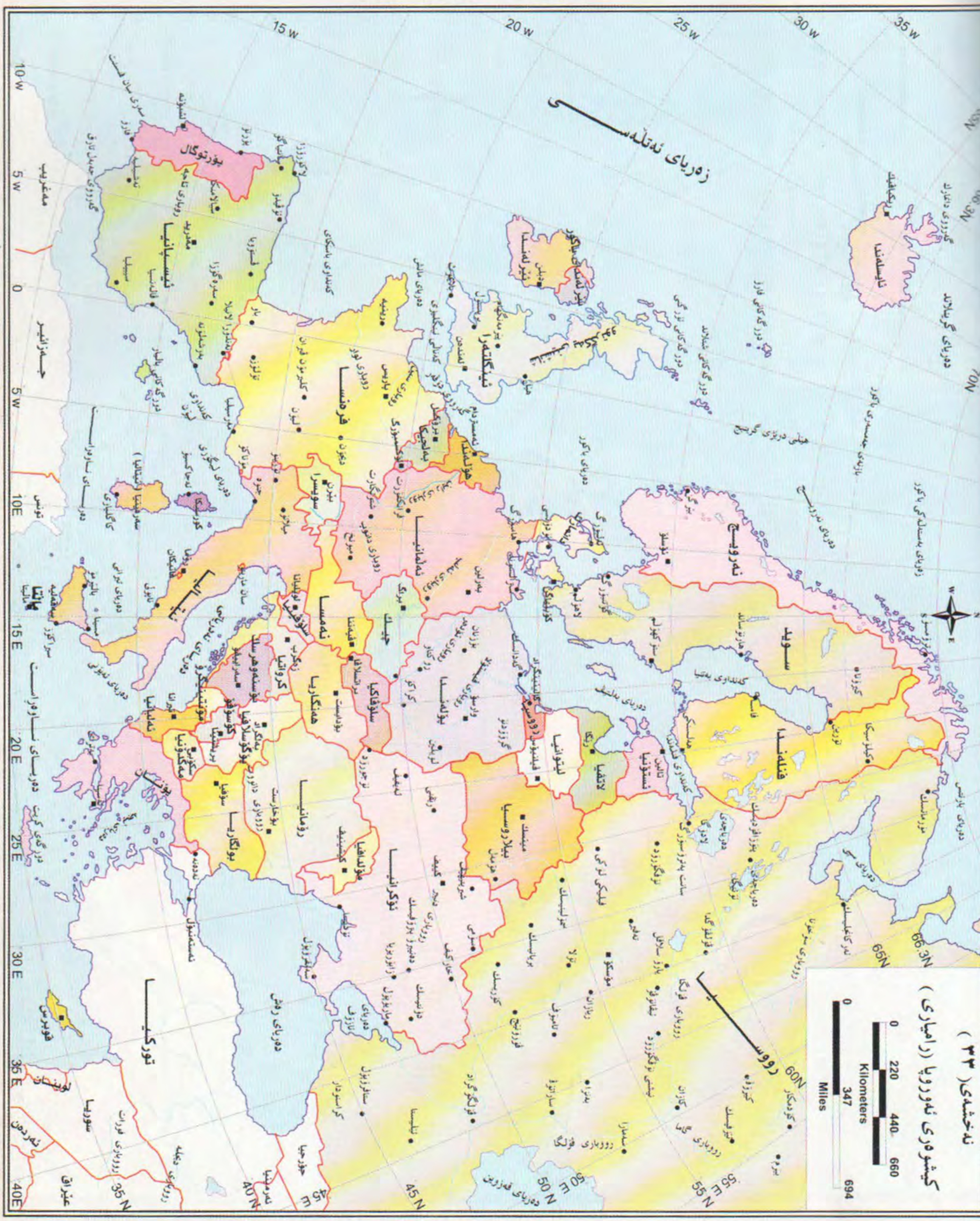
کیشوەری ئاسـیا - رامیاری -

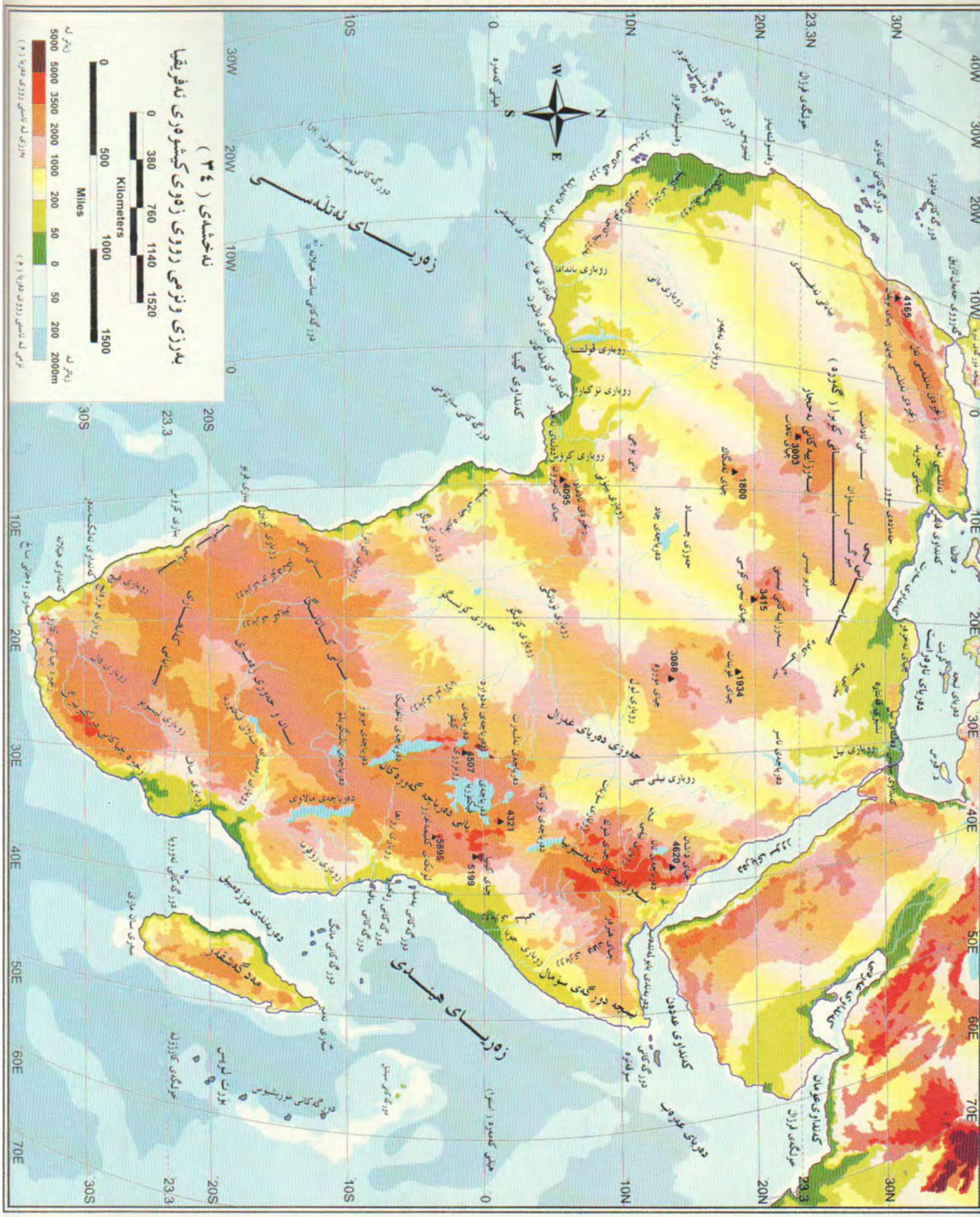
بەرزی ونزمی رووی زەوی کیشوەری ئەوروپا

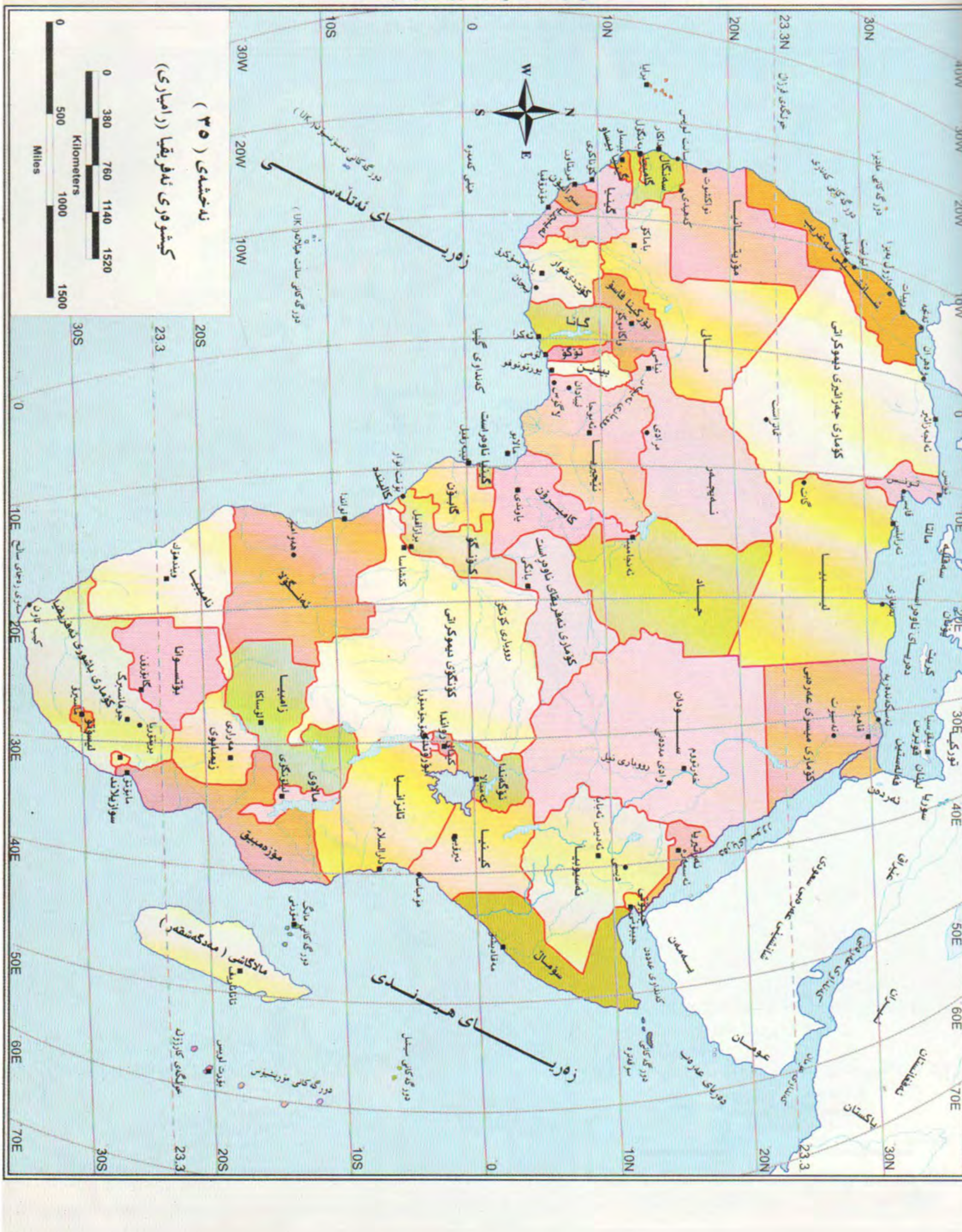

کیشوەری ئەورووپا (رامیاری)

بەرزی ونزمی ڕووی زەوی کیشوەری ئەفریقیا

نەخشەی (٣٥)
کیشوەری ئەفریقیا (رامیاری)
0 380 760 1140 1520
Kilometers
0 500 1000 1500
Miles
N
S
E
W

بەرزی ونزمی رووی زەوی کیشوەری ئەمریکای باکوور

کیشوەری ئەمریکای باکوور - رامیاری -

بەرزی ونزمی رووی زەوی کیشوەری ئەمریکای باشوور

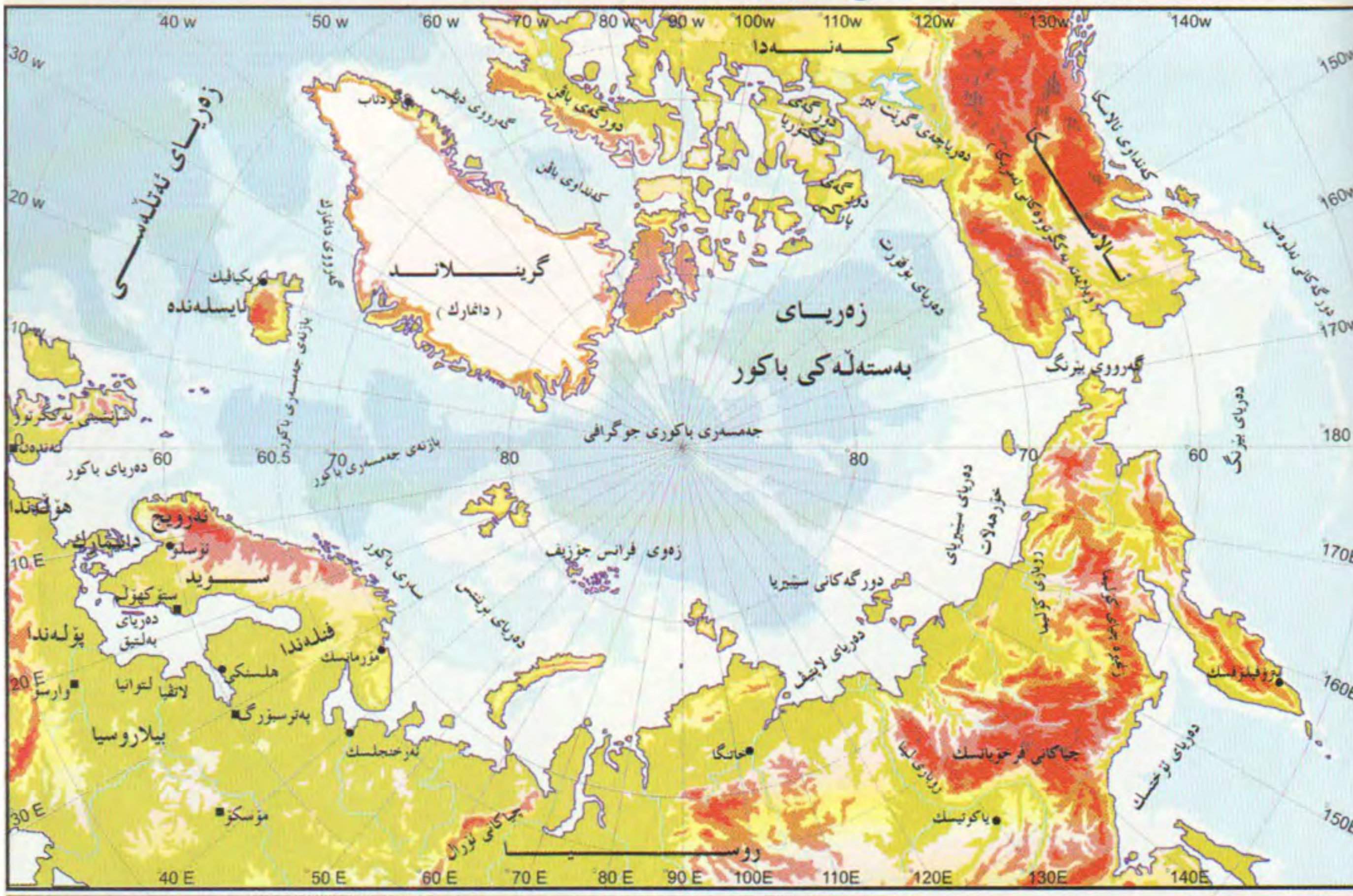
کیشوەری ئەمریکای باشوور (رامیاری)

بەرزی ونزمی رووی زەوی کیشوەری ئوسترالیا و نیوزلەندا (ئۆقیانوسیا)

نەخشەی (٤١) زەریای بەستەڵەکی باکوور

نەخشەی (٤٢)
کیشوەری جەمسەری باشوور (ئەنتراکتیکا)

زیاتر لە 5000 | 5000 | 3500 | 2000 | 1000 | 200 | 50 | 0 | 50 | 200 | زیاتر لە 2000m

بەرزی لە ئاستی رووی دەریا (م) — نزمی لە ئاستی رووی دەریا (م)

0 — 710 — 1420 Miles

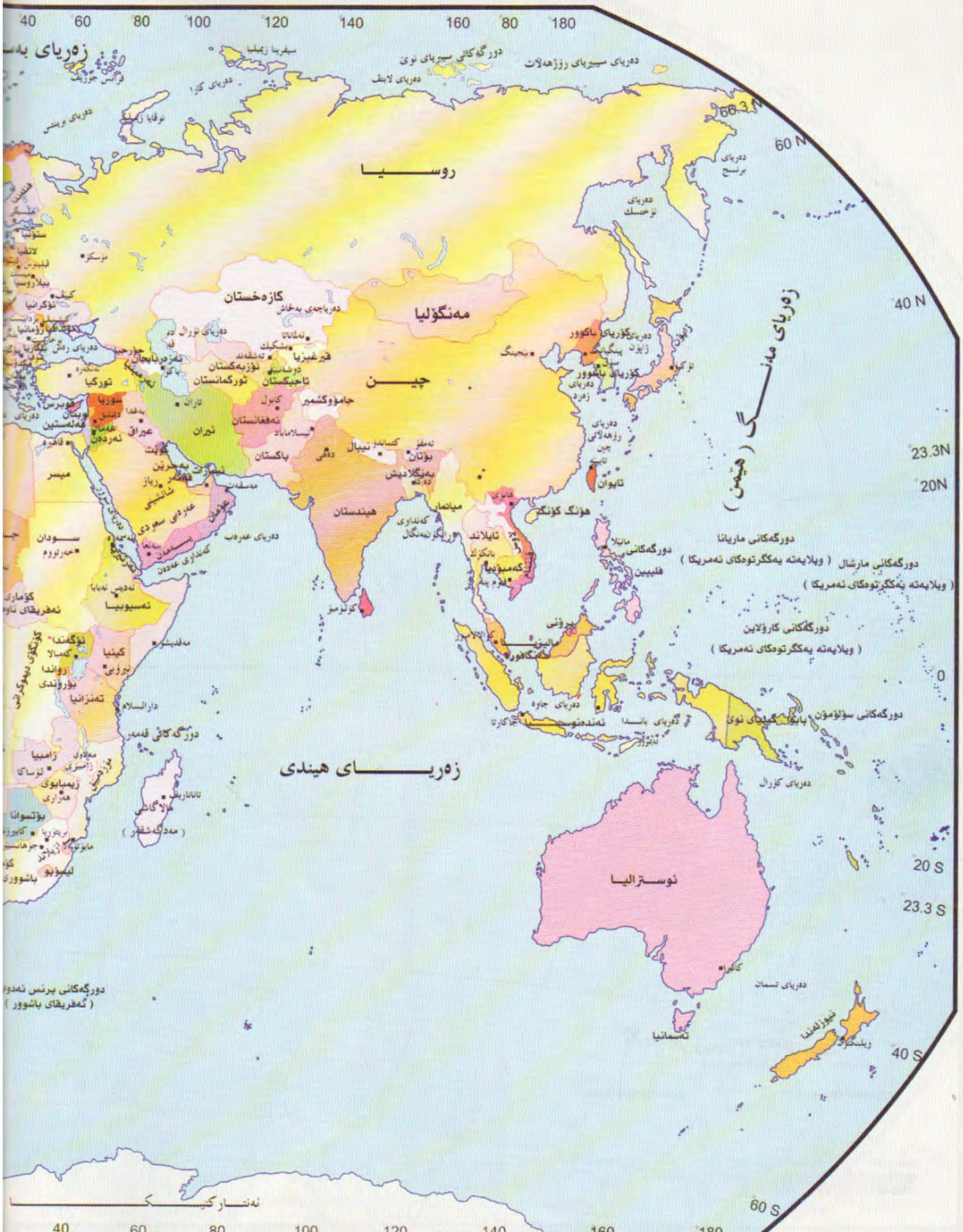
0 — 450 — 900 — 1350 Kilometers

بەرزی ونزمی رووی زەوی جیهان

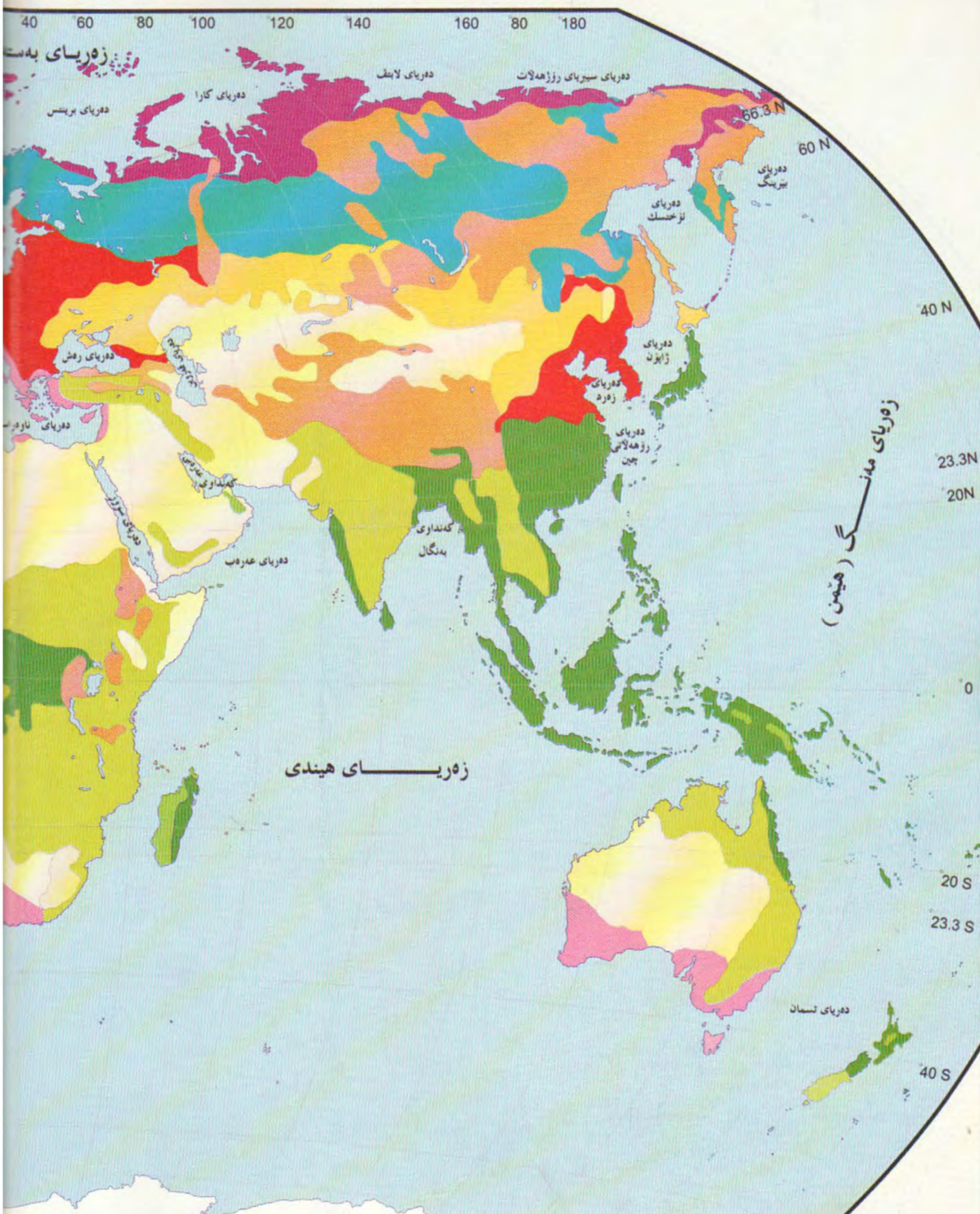

نەخشەی(٤٣)
بەرزی ونزمی رووی زەوی جیهان
0 700 1400 2100 2800
Kilometers
0 1105 2210 3315
Miles
زیاتر لە 5000 4000 3000 2000 1000 500 200 0 200 2000 5000 زیاتر لە 5000
بەرزی لە ئاستی رووی دەریا (م)
نزمی لە ئاستی رووی دەریا (م)
ئەمریکای باکور
ئەمریکای باشور
گرینلاند
زەریای ئەتڵەسی
زەریای مەنگ (هێمن)
دەریای سێرگاسۆ
دەریای کاریبی
کەنداوی مەکسیک
کەنداوی هیدسن
خولگەی قرژاڵ
خولگەی کارژۆلە
هێلی کەمەرە (ئیستوا)
بازنەی جەمسەری باشور
دەریای ویدل
160 140 120 100 80 60 40 20
40 N
23.3N
20N
0
20 S
23.3 S
40 S
60 S
66.3 S
6194
4418
4399
3482
4165
2810
6267
6768
6550
8066
6863
6960
N
W
S

جیهان (رامیاری)

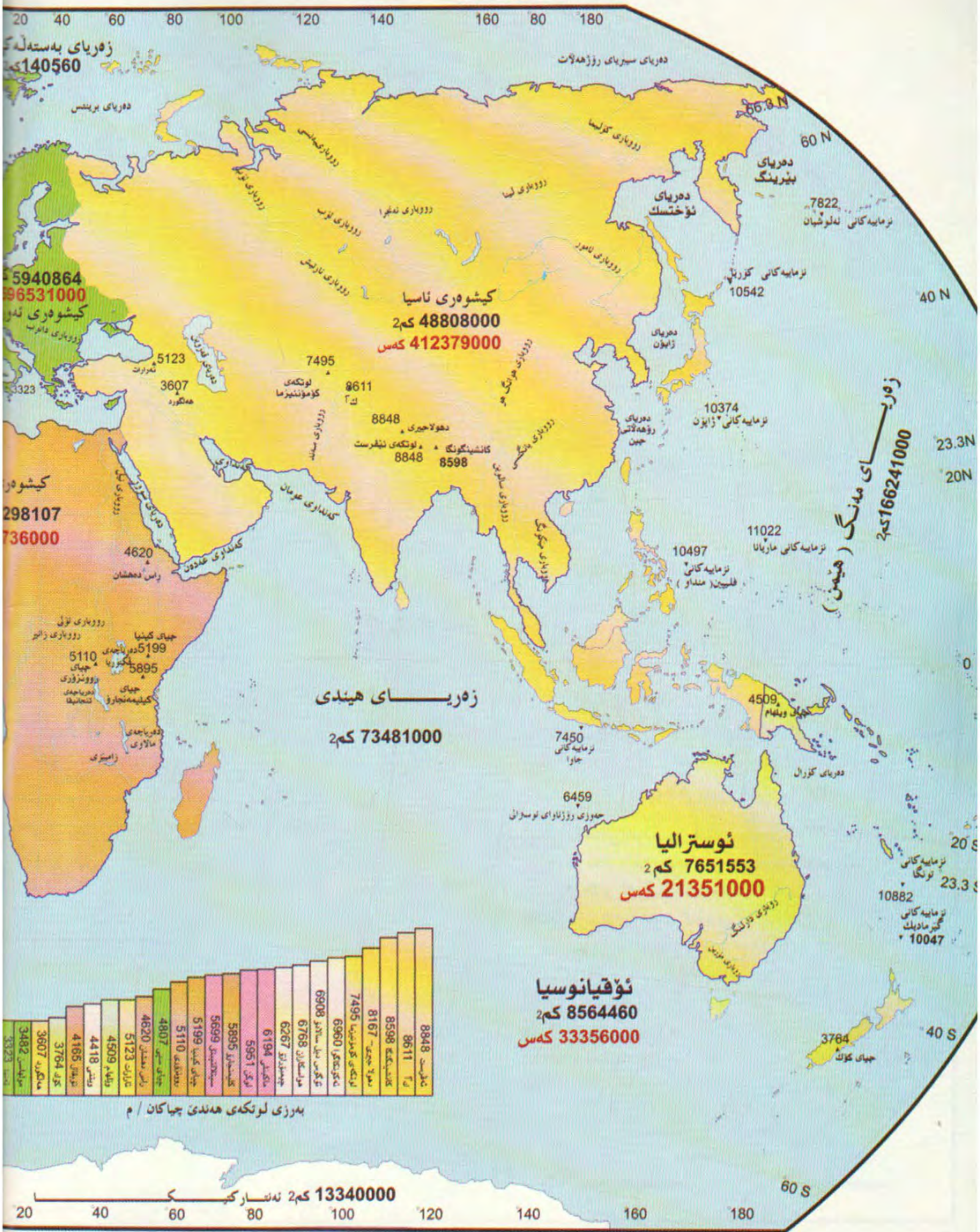

نەخشەی(٤٤)
جیهان (رامیاری)
0 700 1400 2100 2800
Kilometers
0 1105 2210 3315
Miles
سنوری دەوڵەت
پایتەختەکان
160
140
120
100
80
60
40
20
40 N
23.3N
20N
0
20 S
23.3 S
40 S
60 S
66.3 S
66.3 N
ئالاسکا
کـەنـەدا
گرینلاند
(دانمارك)
ویلاتە یەکگرتووەکانی
ئەمریکا
مەکسیك
زەریای ئەتڵەسـی
زەریای مەنـگ (هێمن)
خولگەی فرژاڵ
خولگەی کارژۆلە
هێڵی کەمەرە (استواء)
بەرمۆدا
(بەریتانیا)
دورگەکانی بەهاما
جامایکا
هایتی
کۆماری دۆمنیکان
مارتنیك(فرەنسا)
دەریای کاریبی
نیکاراگوا
کۆستاریکا
فەنزوێلا
کۆلۆمبیا
گوایانا
سورینام
ئەکوادور
بیرو
بەرازیـــل
بۆلیفیا
باراگوای
ئەرجەنتین
ئۆرۆگوای
دورگەکانی فۆکلاند
(بەریتانیا)
جۆرجیای باشوور
(بەریتانیا)
دورگەکانی سانت هیلانە(UK)
دورگەکانی ئەسۆنسیۆن(UK)
ئایسلاند
ئیرلەندا
پورتوگال
ئیسپانیا
مەغریب
جەزائیر
مۆریتانیا
مالی
N
S
W

رووەکی سروشتی لە جیهان

نەخشەی (٤٥)
رووەكی سروشتی لە جیهان
دارستانی خولگەیی وشك (وەرزی) و گژوگیای ساڤانا
دارستان و دارۆچكەكانی دەریای ناوەڕاست
روەك و گژوگیای مام ناوەند (ئەستێبس)
دارستانی باراناوی كەمەرەیی و خولگەیی
بەفرینی بەردەوام
روەكی بیابان و نیمچە بیابانی
روەكی تەندرا - گژوگیای تەندرا
دارستانی سنۆبەری (گەلا دەرزیلەیی)
دارستانی جۆراوجۆر و دارستانی فێنكی گەلا هەڵوەریوەكان
روەكی چیا بەرزەكان (ئەلپی و نیمچە ئەلپی)
0 700 1400 2100 2800
Kilometers
0 1105 2210 3315
Miles
كەنداوی هیدسن
كەنداوی مەكسیك
دەریای كاریبی
هێلی كەمەرە (نیستیواء)
66.3 N
40 N
23.3N
20N
0
20 S
23.3 S
40 S
60 S
66.3 S
140
120
100
80
60
40
20
N
S
W

جیهان بەراوردکاری

25349000 کم2
523516000 کەس
ئەمریکای باشور
17867319کم2
392174000 کەس
زەریای ئەتڵەسی
82217000 کم2
زەریای ئەتڵەســـی
زەریای مەنگ (هێمن)
165364000 کم2
دریژی هەندێ رووبارەکانی جیهان / کم
6695
6515
6380
6019
5550
5464
5410
4667
4500
4425
4416
4250
4241
4148
3750
3688
3200
3185
3180
2870
2850
2815
2650
2500
2490
2334
2114
1320
1159
نزمایی زەریاکان / م
11022
10882
10542
10497
10374
10047
9220
8264
8066
7822
7758
7450
6662
N
W
E
S
40 N
23.3N
20N
0
20 S
23.3 S
40 S
60 S
66.3 S
160
140
120
100
80
60
40
20
نەخشەی (٤٦)
جیهان بەراوردکاری
0 700 1400 2100 2800
Kilometers
0 1105 2210 3315
Miles

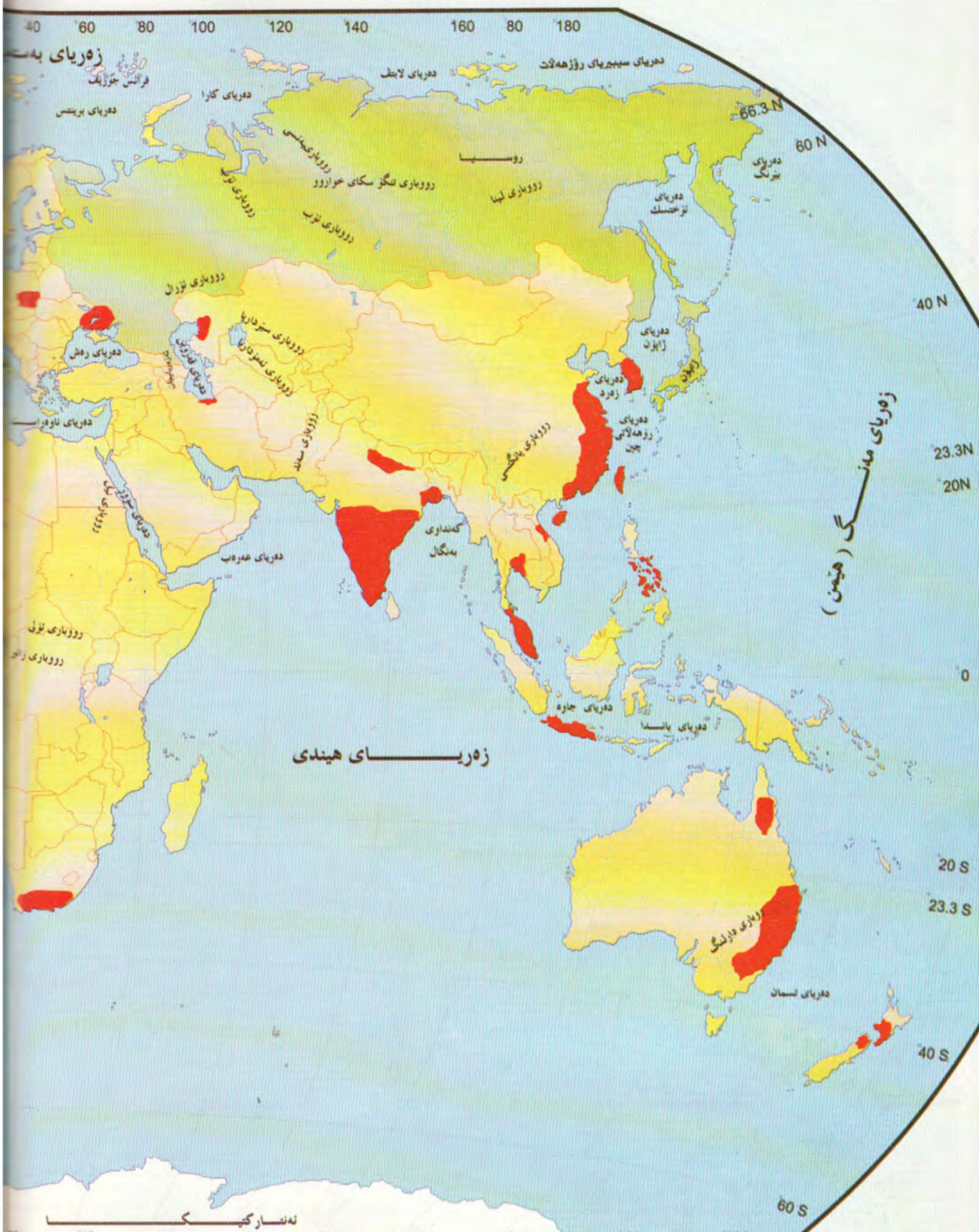
دابەشبوونی سەرچاوەی وزە (نەوت و غاز و خەڵوز)لە جیهاندا

نەخشەی (٤٧)
دابەشبوونی سەرچاوەی وزە
(نەوت و غاز و خەڵوز)لە جیهاندا

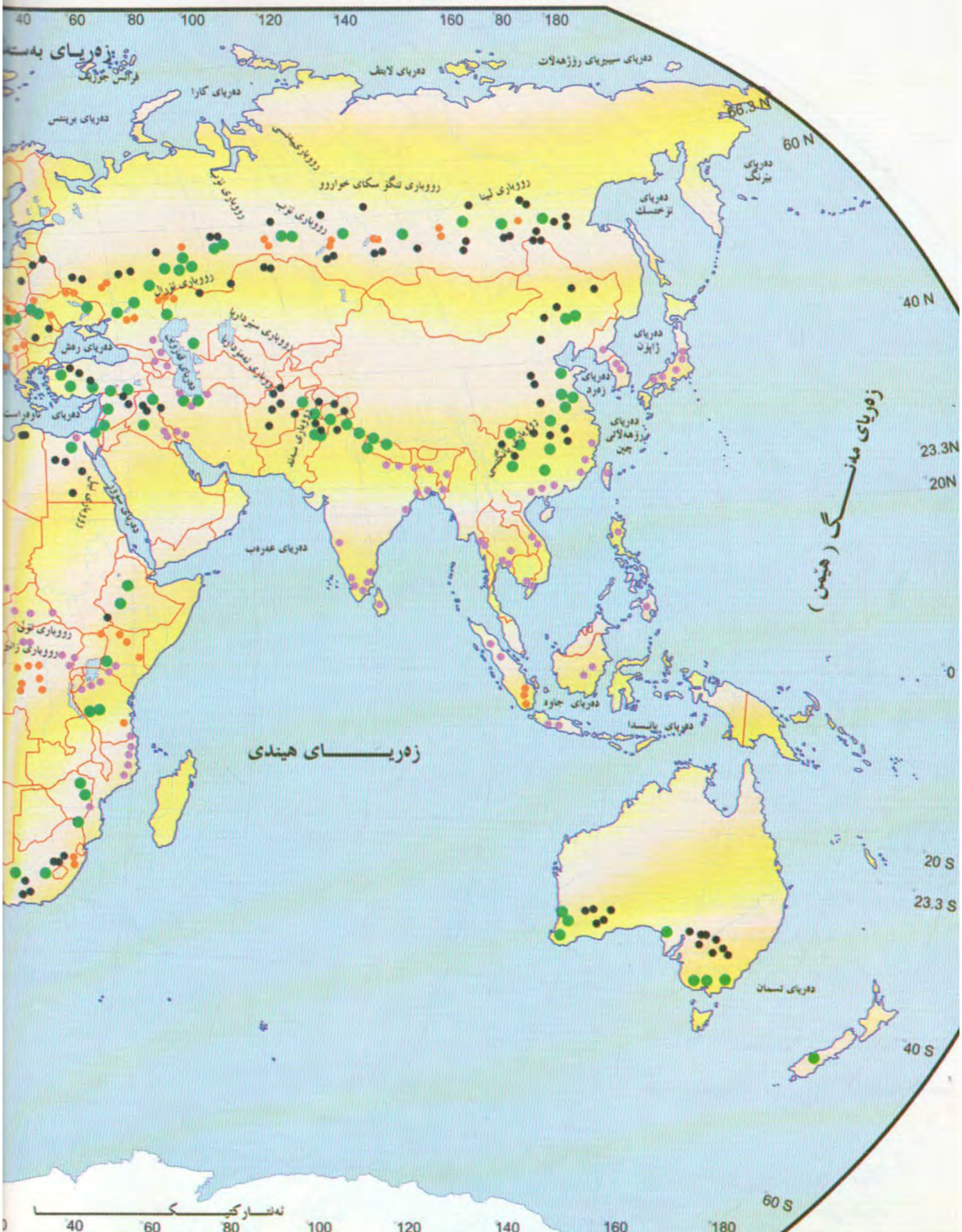
وڵات و ناوچە پیشەسازیەکانی جیهان

نەخشەی(٤٨)
ولاّت و ناوچە پیشەسازیەکانی جیهان

دابەشبوونی بەروبوومی دانەوێڵە لە جیهاندا

نەخشەی(٤٩)
دابەشبوونی بەروبوومی دانەوێڵە
لە جیهاندا
0 700 1400 2100 2800
Kilometers
0 1105 2210 3315
Miles
گەنم
جـــۆ
گەنمەشامی
برنج
زەریای ئەتڵەســـــی
زەریای مەنــــــگ (هێمن)
کەنداوی مەکسیک
دەریای کاریبی
کەنداوی هیدسن
40 N
23.3N
20N
20 S
23.3 S
40 S
60 S
66.3 S
140
120
100
80
60
40
20
0

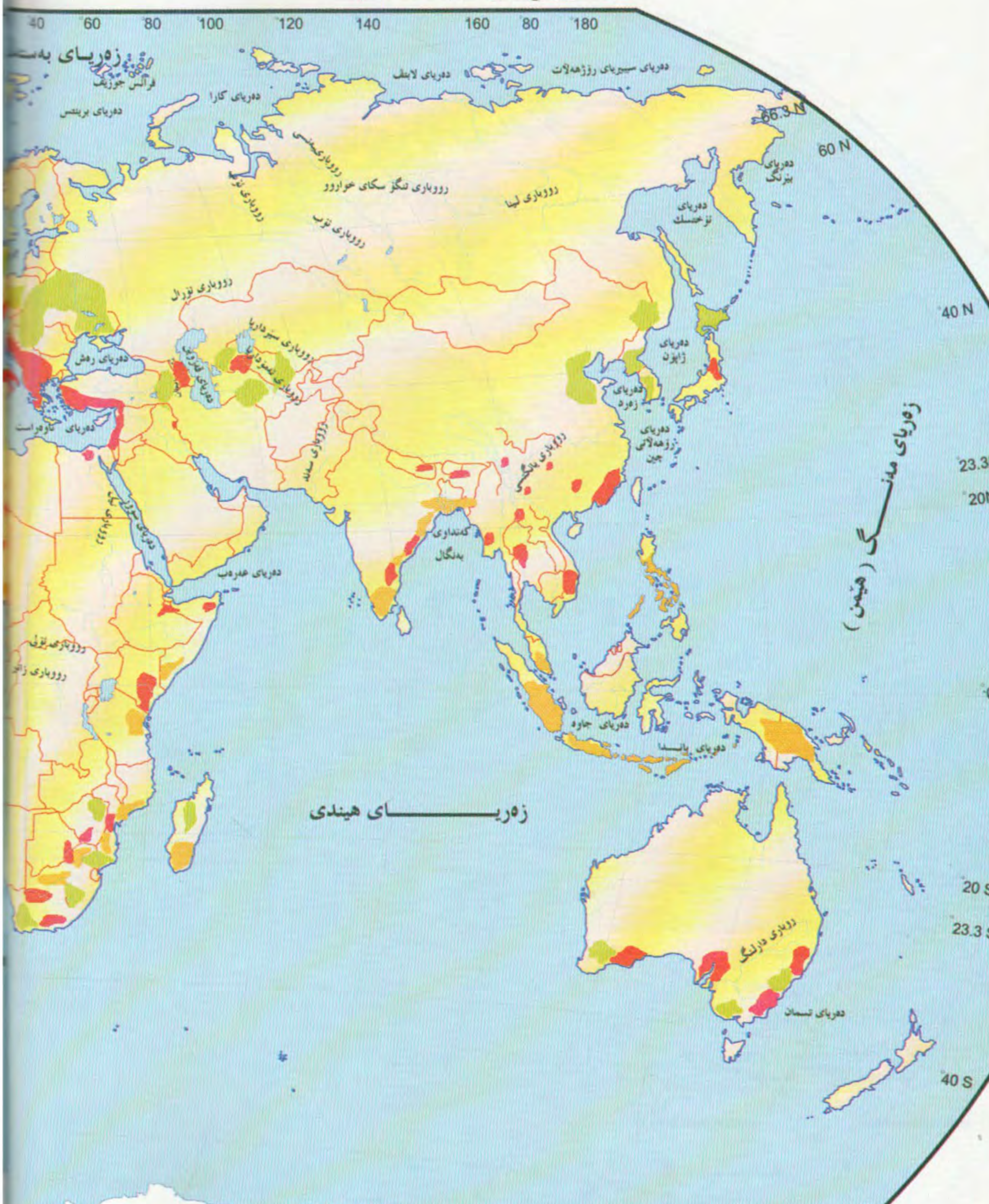
دابەشبوونی بەروبومی کشتوکاڵییە پیشەسازییەکان لەجیهاندا

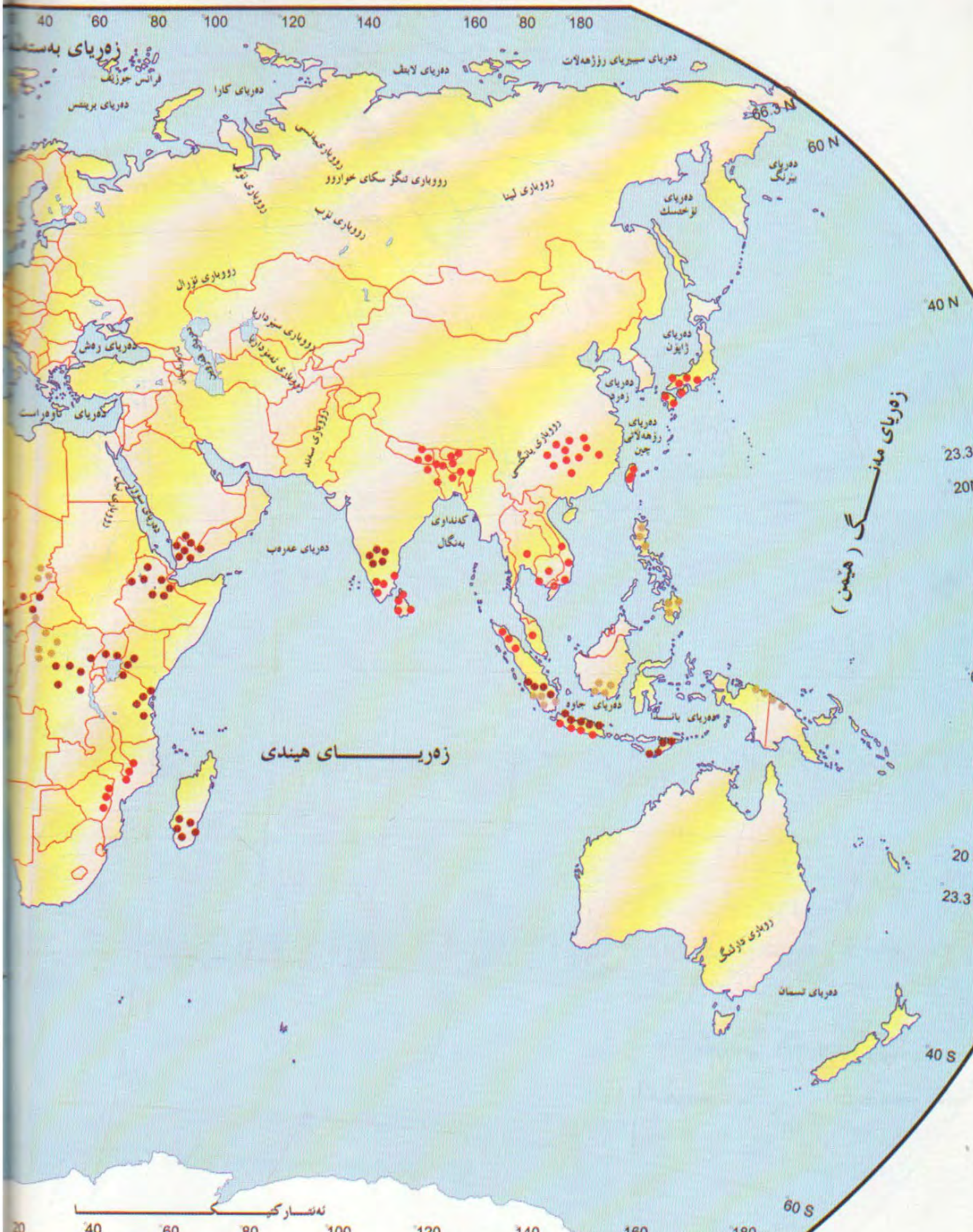
نەخشەی(٥٠)
– دابەشبوونی بەروبومی
کشتوکاڵییە پیشەسازییەکان–لەجیهاندا
0 700 1400 2100 2800
Kilometers
0 1105 2210 3315
Miles
لــــۆکــە
زەیتون
کەتـــان
قامیشی شەکر
زەریای ئەتڵەســـــی
زەریای مەنـــــگ (هێمن)
کەنداوی مەکسیک
دەریای کاریبی
کەنداوی هیدسن
40 N
23.3N
20N
0
20 S
23.3 S
40 S
60 S
66.3 S

دابەشبوونی میوەجات لە جیهاندا

نەخشەی(٥١)
دابەشبوونی میوەجات لە جیهاندا
0 700 1400 2100 2800
Kilometers
0 1105 2210 3315
Miles
سێو
مزرەمەنی
مۆز
زەریای مەنـــــگ (هێمن)
زەریای ئەتڵەســـــی
دەریای کاریبی
کەنداوی مەکسیک
کەنداوی هیدسن
کەنداوی بیفن
روباری ئەمازۆن
روباری میزوری
روباری کۆلۆرادۆ
روباری سانت لۆرانس
160
140
120
100
80
60
40
20
40 N
23.3N
20N
0
20 S
23.3 S
40 S
60 S
66.3 S
66.3 N
N
W
S

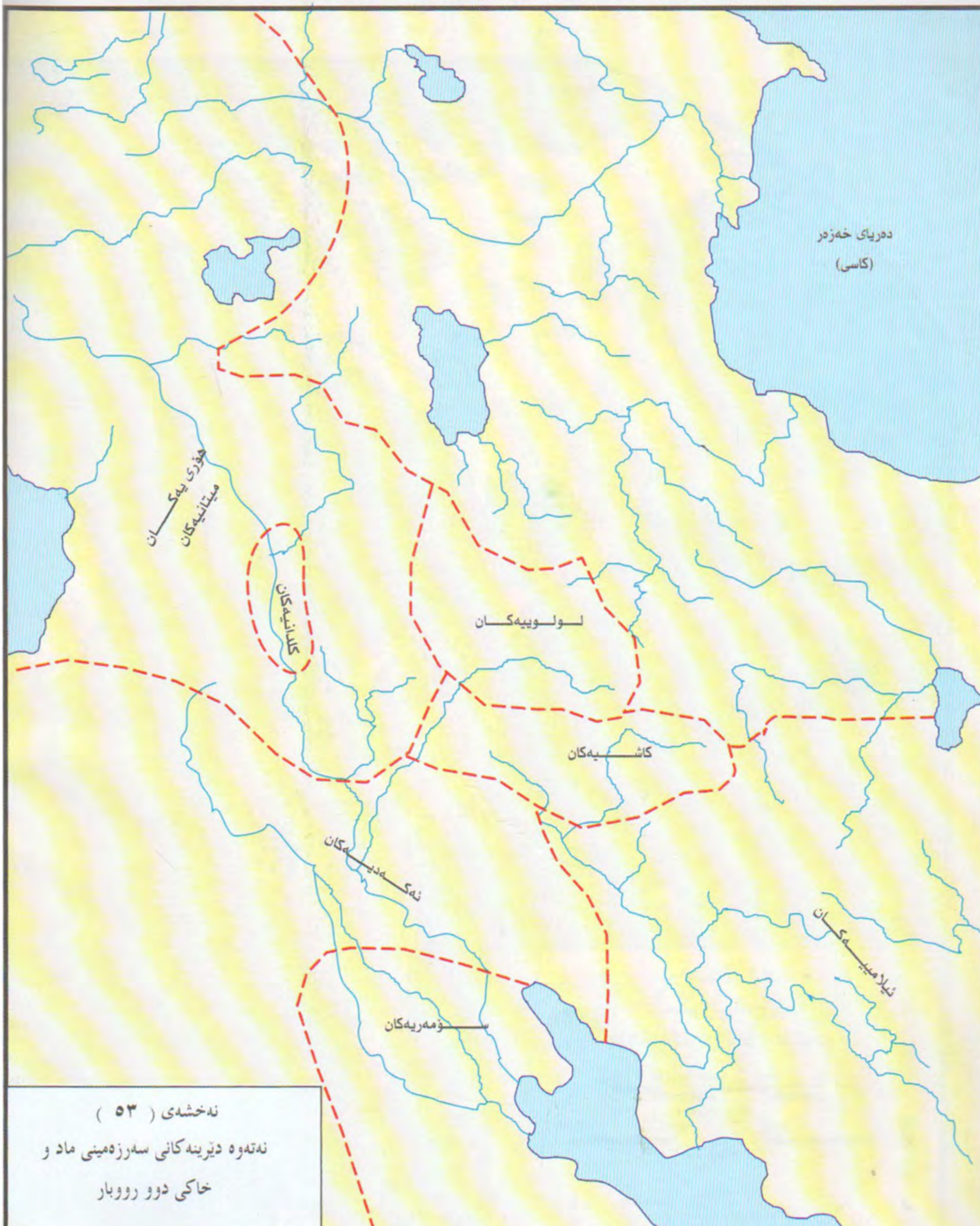
دابەشبوونی بەروبومە هۆشدارکەرەوەکان (المنبهات)

نەخشەی(٥٢)
دابەشبوونی بەروبومە
هۆشدارکەرەوەکان (المنبهات)
0 700 1400 2100 2800
Kilometers
0 1105 2210 3315
Miles
چـــا
کەکـــاو
قاوە
زەریای ئەتڵەســـــی
زەریای مەنـــــگ (هێمن)
دەریای کاریبی
کەنداوی مەکسیك
کەنداوی هیدسن
کەنداوی بیفن
نیو فوندلاند
نۆفاسكۆتیا
ڕووباری ئەمازۆن
ڕووباری میزوری
ڕووباری سکچوان
ڕووباری سانت لۆرانس
40 N
23.3N
20N
0
20 S
23.3 S
40 S
60 S
66.3 S
66.3 N
60 N
160
140
120
100
80
60
40
20
N
W
S

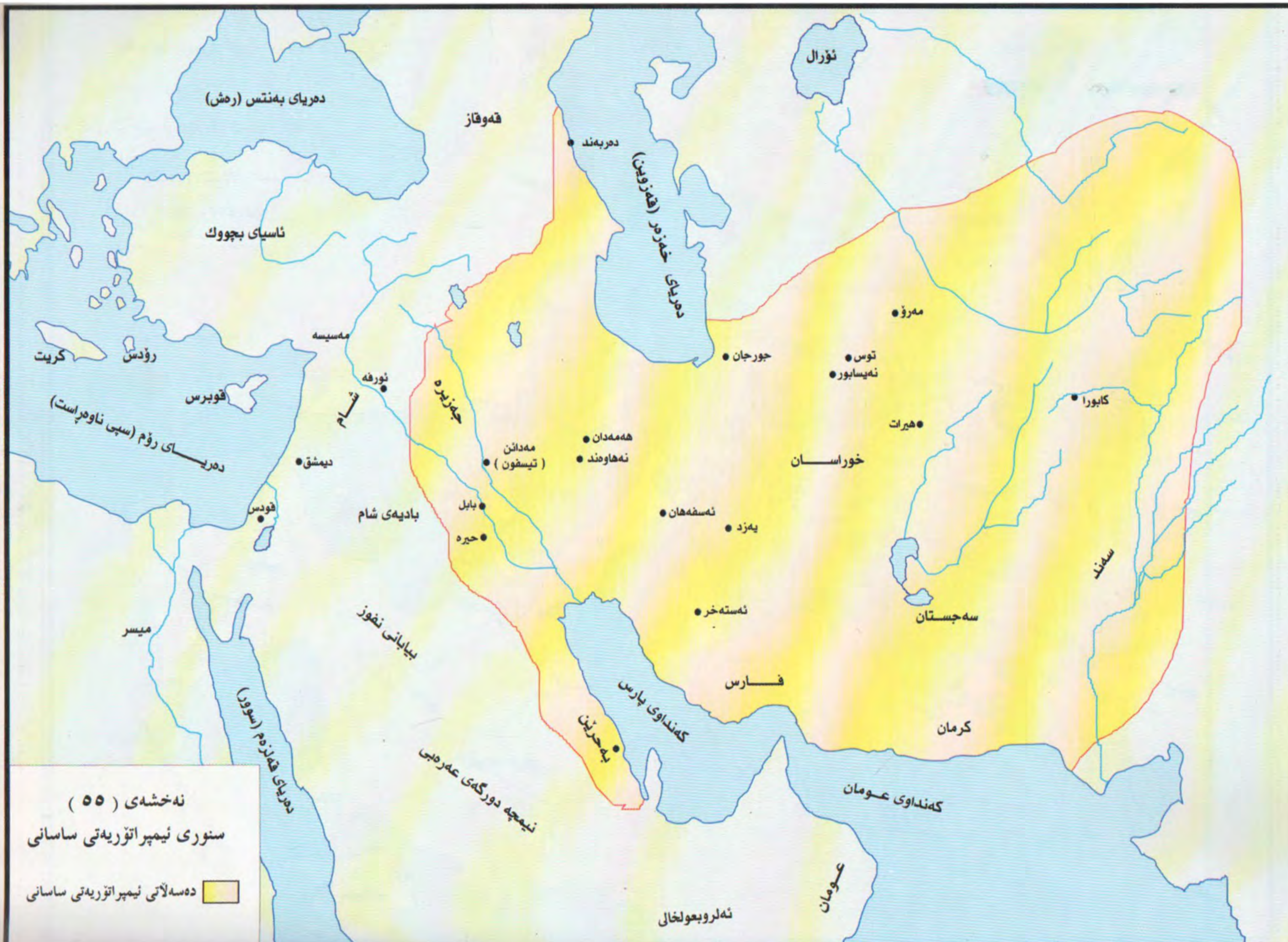
نەتەوە دێرینەکانی سەرزەمینی ماد وخاکی دوو رووبار

نەخشەی (٥٣)
نەتەوە دێرینەکانی سەرزەمینی ماد و
خاکی دوو رووبار

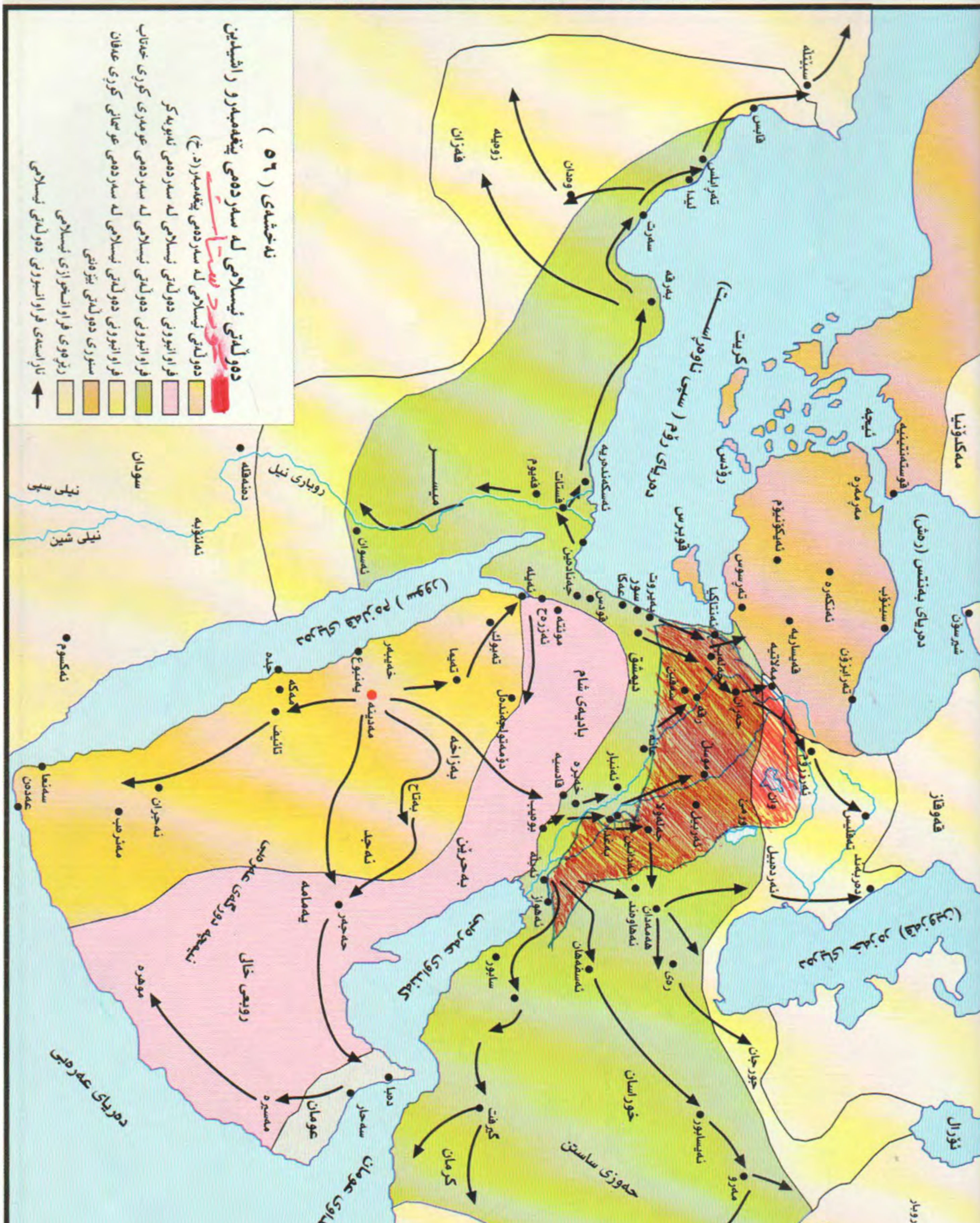
ئیمپراتۆریەتی رۆمـــانی

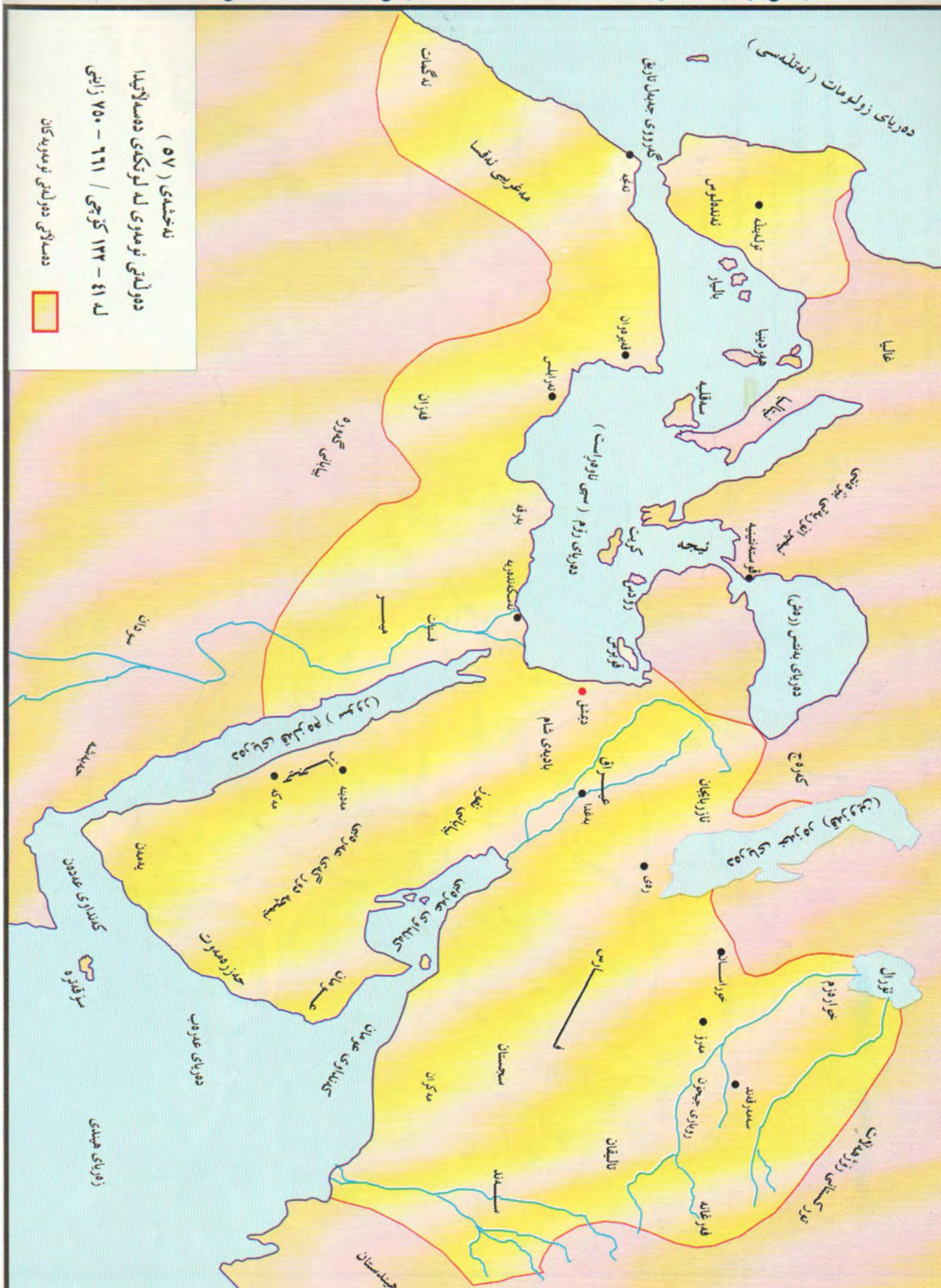

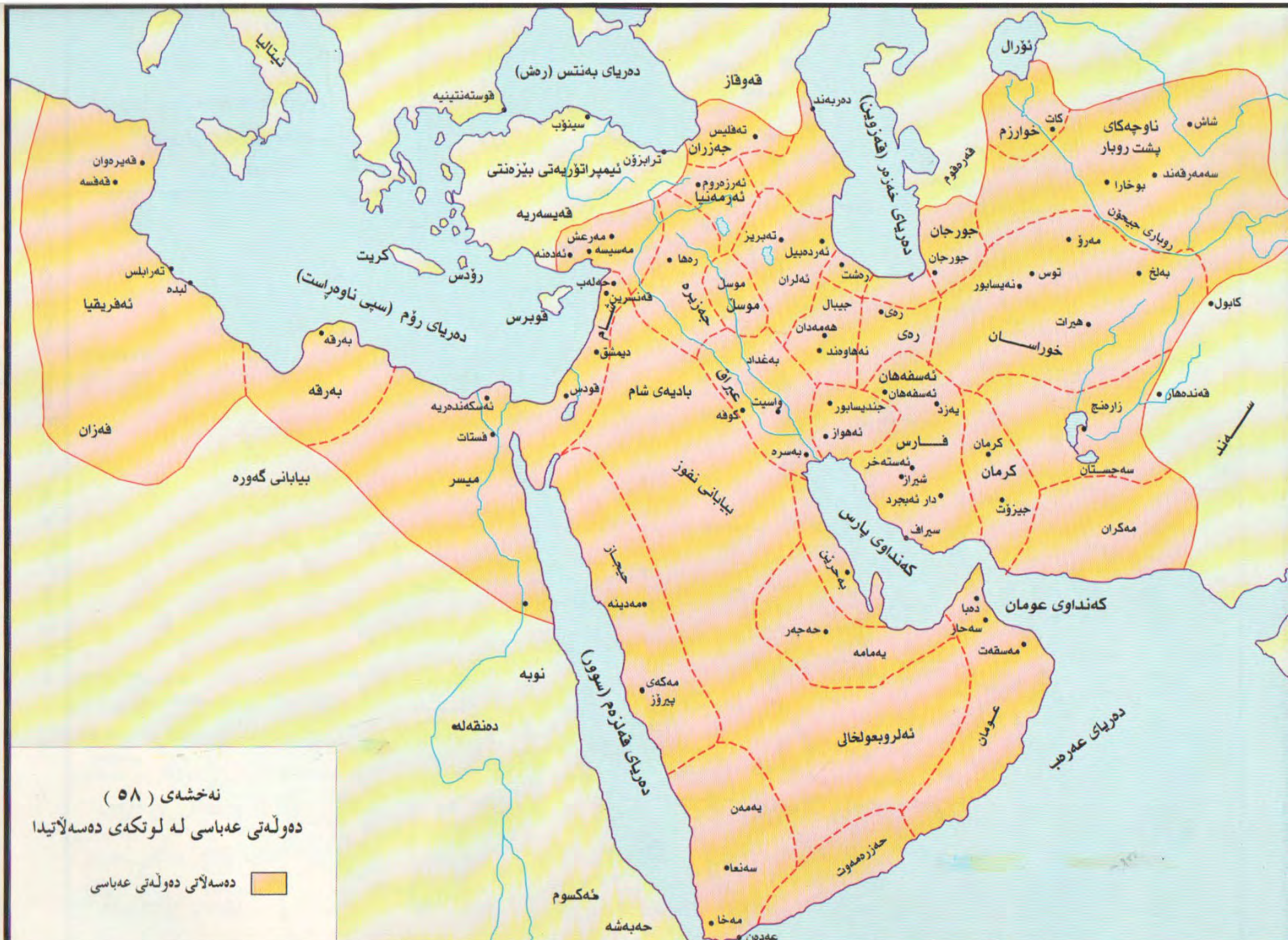
نەخشەی (٥٥)
سنوری ئیمپراتۆریەتی ساسانی
دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی ساسانی
دەریای بەنتس (رەش)
قەوقاز
ئاسیای بچووک
کریت
رۆدس
قوبرس
دەریـــــای رۆم (سپی ناوەڕاست)
مەسیسە
نورفە
شـام
دیمشق
قودس
بادیەی شام
میسر
بیابانی نفوز
دەریای قەلزەم (سوور)
نیمچە دورگەی عەرەبی
ئەلروبعولخال
عـومان
دەریای خەزەر (قەزوین)
دەربەند
جەزیرە
مەدائن
(تیسفون)
بابل
حیرە
هەمەدان
نەهاوەند
ئەسفەهان
یەزد
ئەستەخر
جورجان
توس
نەیسابور
مەرۆ
هیرات
خوراســــان
کابورا
ئۆرال
سەجستان
سەند
فـــارس
کرمان
بەحرێن
کەنداوی پارس
کەنداوی عـومان

دەوڵەتی ئیسلامی لە سەردەمی پێغەمبەرو راشیدین

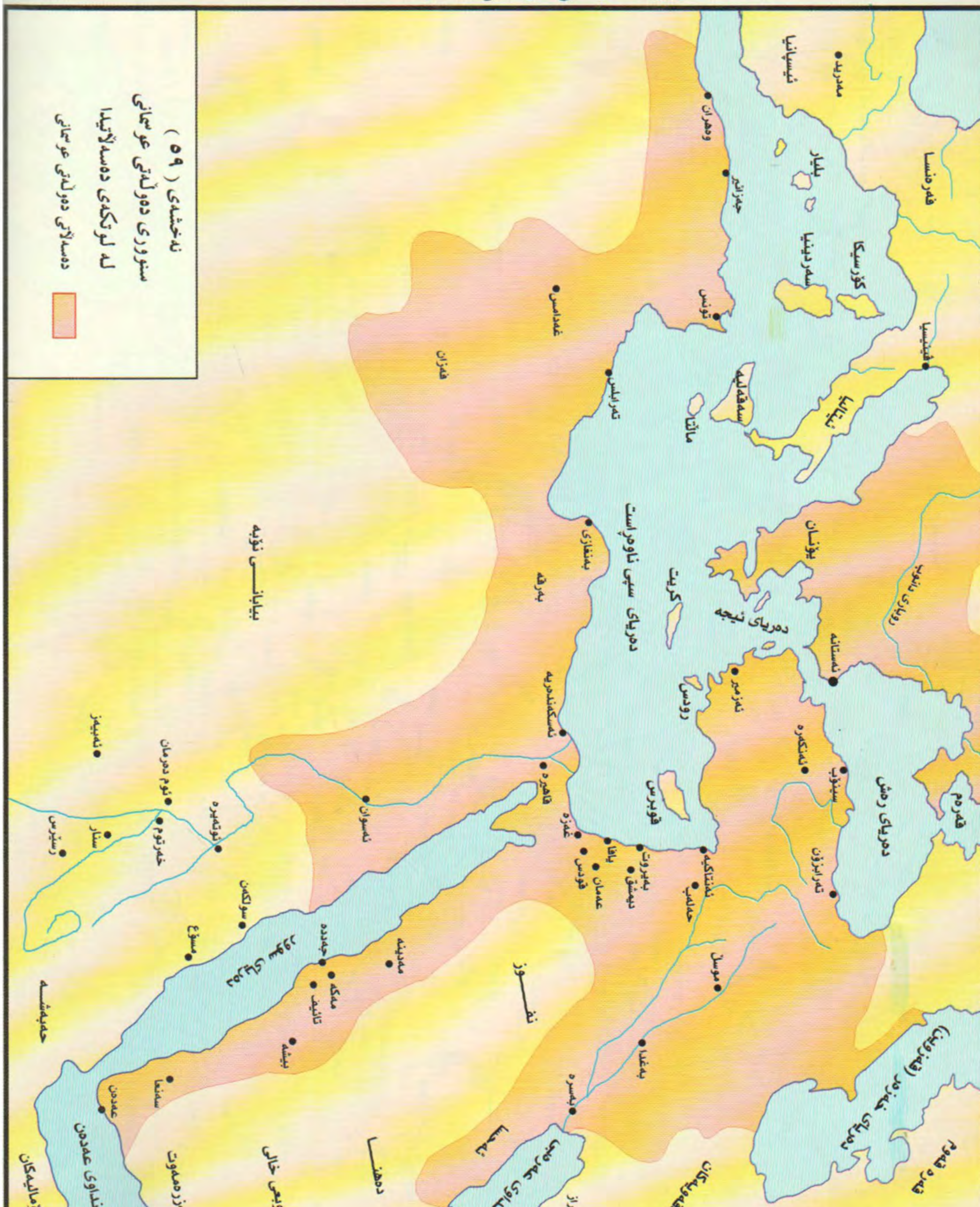

دەوڵەتی ئومەوی لە لوتکەی دەسەڵاتیدا لە ٤١ - ١٣٢ کۆچی / ٦٦١ - ٧٥٠ زاینی

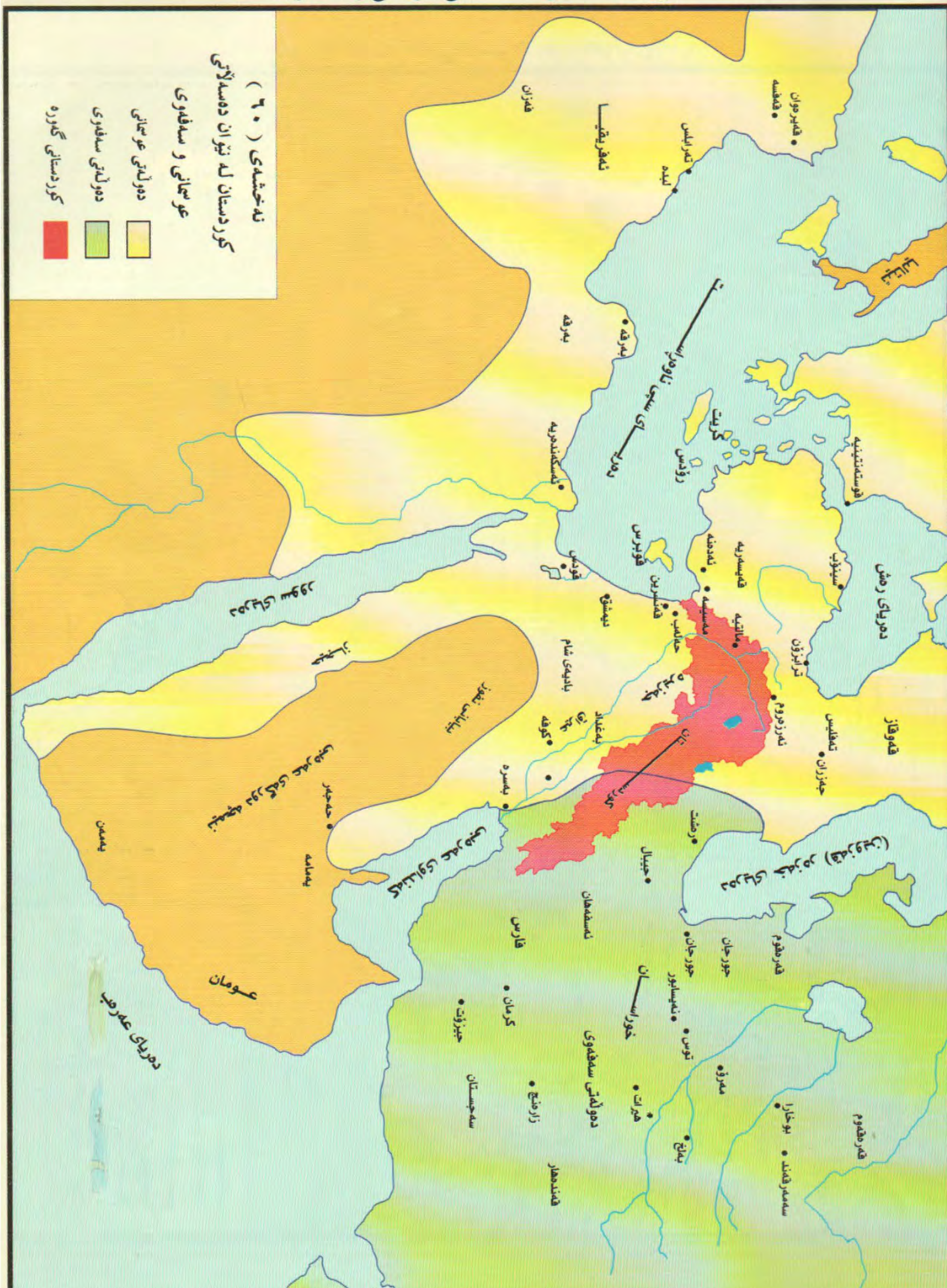

نەخشەی (٥٨)
دەوڵەتی عەباسی لە لوتکەی دەسەڵاتیدا
دەسەڵاتی دەوڵەتی عەباسی
ئیتالیا
دەریای بەنتس (رەش)
قوستەنتینیە
سینۆب
ترابزۆن
ئیمپراتۆریەتی بیزەنتی
قەیسەریە
قەوقاز
تەفلیس
جەزران
ئەرزەروم
ئەرمەنیا
دەربەند
دەریای خەزەر (قەزوین)
قەرەقوم
ئۆڕال
خوارزم
کات
ناوچەکای
پشت روبار
شاش
سەمەرقەند
بوخارا
روباری جیحۆن
قەیرەوان
قەفسە
تەرابلس
لبدە
ئەفریقیا
کریت
رۆدس
دەریای رۆم (سپی ناوەڕاست)
قوبرس
مەرعش
مەسیسە
ئەدەنە
حەلەب
قەنسرین
شام
دیمشق
قودس
رەها
جەزیرە
موسل
تەبریز
ئەردەبیل
ئەلران
رەشت
جورجان
مەرو
توس
نەیسابور
بەلخ
کابول
جیبال
رەی
هەمەدان
نەهاوەند
بەغداد
عێراق
خوراسان
هیرات
قەندەهار
زارەنج
بەرقە
فەزان
ئەسکەندەریە
فستات
میسر
بیابانی گەورە
بادیەی شام
واسیت
کوفە
ئەسفەهان
یەزد
جندیسابور
ئەهواز
فارس
ئەستەخر
شیراز
دار ئەبجرد
سیراف
بەسرە
کرمان
جیرۆت
سەجستان
سەند
مەکران
بیابانی نفوز
کەنداوی پارس
بەحرین
حیجاز
مەدینە
کەنداوی عومان
دەبا
سەحار
مەسقەت
حەجەر
یەمامە
نوبە
مەکەی
پیرۆز
دەریای قەلزەم (سوور)
دەنقەلە
ئەلروبعولخالی
عومان
دەریای عەرەب
یەمەن
سەنعا
حەزرەمەوت
ئەکسوم
حەبەشە
مەخا
عەدەن

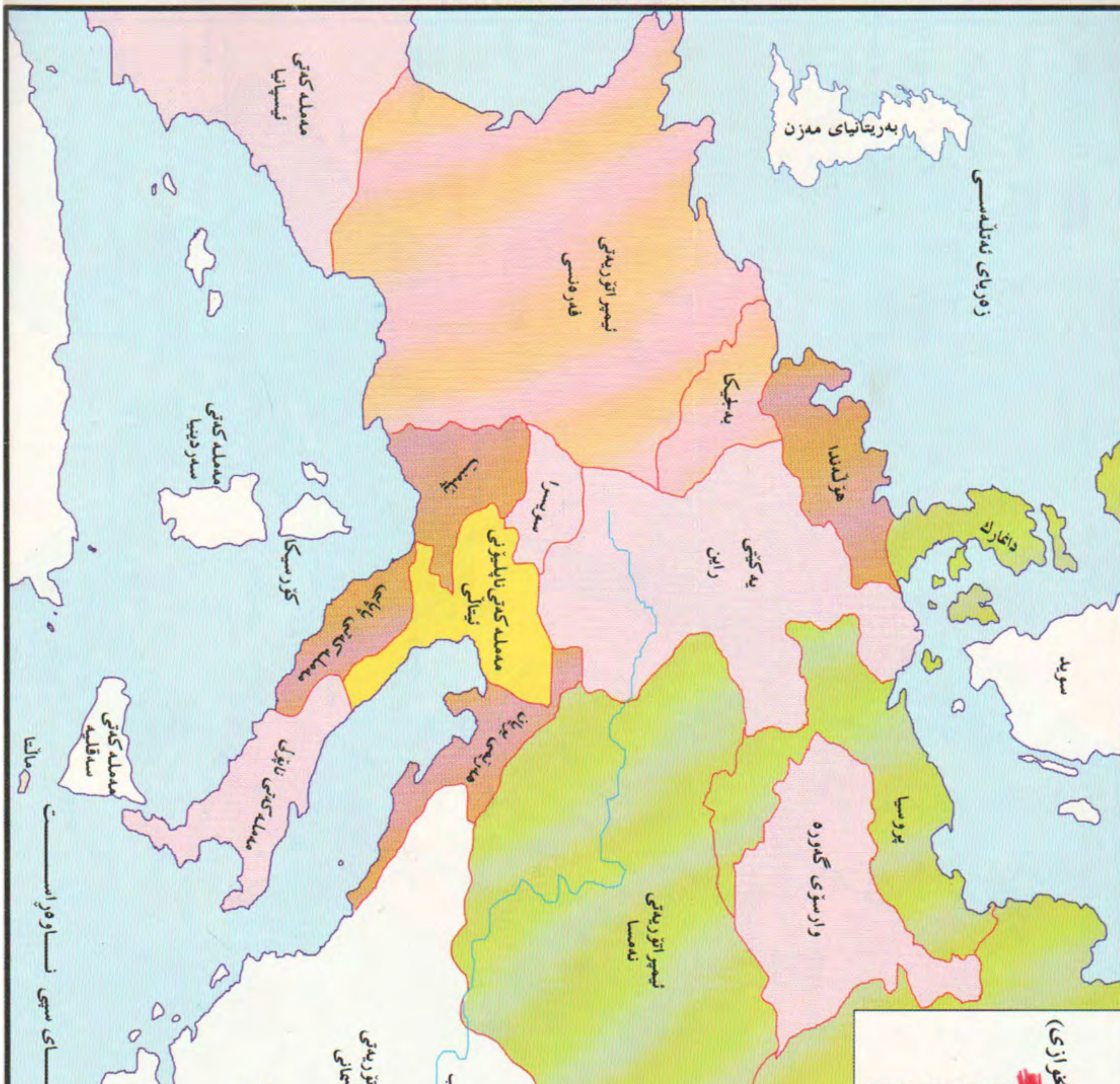
سنووری دەوڵەتی عوسمانی لە لوتکەی دەسەڵاتیدا

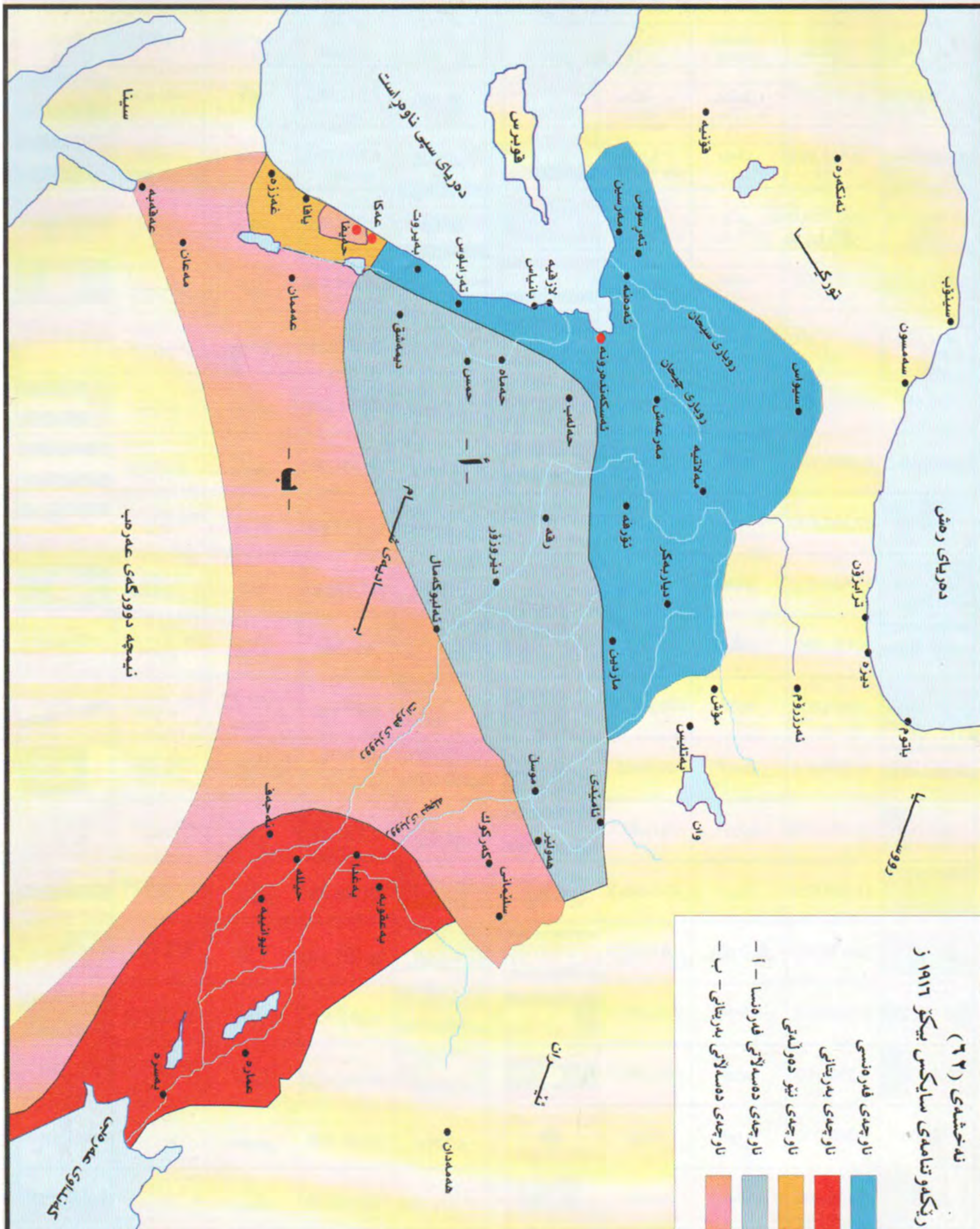
کوردستان لە نێوان دەسەڵاتی عوسمانی و سەفەوی

ئەورووپا لەسەردەمی ناپلیۆن (فراوانخوازی)

ڕێکەوتنامەی سایکس بیکۆ ١٩١٦ ز

وڵاتانی جیهـــان ئامارەكان

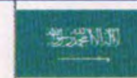
كیشوەری ئاسیا

ئـــاڵا	وڵات	پایتەخت	ژمارەی دانیشتوان	رووبەری وڵات /كم^2
	ئازەربایجان	باكۆ	7,912,000	86,600
	ئەردەن	عەممان	5,759,700	92,300
	ئەرمینیا	یەریڤان	2,982,900	29,800
	ئەفغانستان	كابول	29,929,000	647,500
	ئەندۆنیسیا	جاكارتا	241,973,900	1,919,440
	ئیمارات	ئەبوزەبی	2,563,200	82,880
	ئۆزباكستان	تەشقەند	26,851,200	447,400
	ئێران	تەهران	68,017,900	1,648,000
	بەنگلادیش	دەكا	144,319,600	144,000
	بەحرێن	مەنامە	688,300	665
	برۆنای	بەندەرسری بیجاوان	372,400	5,770
	پاكستان	ئیسلام ئەباد	162,419,900	803,940
	بۆتان	تمفۆر	2,232,300	47,000
	تایلاند	بانكۆك	65,444,400	514,000
	تایوان	تایپە	22,000,000	36.000
	توركمانستان	ئیشقاباد	4,952,100	488,100
	توركیا	ئەنقەرە	69,660,600	780,580
	جۆرجیا	تەبلیسی	4,667,400	69,700
	روسیا	مۆسكۆ	143,420,300	17,075,200
	سری لانكیا	كۆلۆمبۆ	20,064,800	65,610

ئاڵای نیشتمانی	ناوی وڵات	پایتەخت	ژمارەی دانیشتوان	رووبەری وڵات /كم^2
	سەنگافورە	سەنگافورە	4,425,700	693
	سوریا	دیمەشق	18,448,800	185,180
	چین	پەكین	1,306,313,800 ماشاءالله	9,596,960
	تاجیكستان	دوشنبا	7,163,500	143,100
	عێراق	بەغدا	26,074,900	437,072
	عومان	مەسقەت	3,001,600	212,460
	فەلەستین	قودس	7,200,000	21,946
	فلیپین	مانیلا	87,857,500	300,000
	ڤێتنام	هانوی	83,535,600	329,560
	قیرغیزیا	بیشكیك	5,146,300	198,500
	قەتەر	دۆحە	863,100	11,437
	كازاخستان	ئەلماتا	15,185,000	2,717,300
	كەمبۆدیا	فەنوم بە	13,607,100	181,040
	كۆریای باشوور	سیئۆل	48,422,600	98,480
	كۆریای باكوور	پیۆنگ یانگ	22,912,200	120,540
	كویت	كویت	2,335,600	17,820
	لاوس	ڤێنتیان	6,217,100	236,800
	لوبنان	بەیروت	3,826,000	10,400
	مالدیف	مالە	4,455,400	33,843
	تیمۆری خۆرهەڵات		1,040,900	15,007

وڵاتـانی جیهـــان / ئامارەکان

کیشوەری ئاسیا

ئاڵای نیشتمانی	ناوی وڵات	پایتەخت	ژمارەی دانیشتوان	رووبەری وڵات /کم²
	مالیزیا	کوالالامبور	23,953,100	329,750
	سعودیا	ریاز	26,417,600	1,960,582
	مەنگۆلیا	ئۆلان باتور	2,791,300	1,565,000
	میانمار	رانگۆن	42,909,500	678,500
	نیپال	کاتمەندۆ	27,676,500	140,800

ئاڵای نیشتمانی	ناوی وڵات	پایتەخت	ژمارەی دانیشتوان	رووبەری وڵات /کم²
	ژاپۆن	تۆکیۆ	127,417,200	377,835
	هیندستان	نیودەلهی	1,080,264,400	3,287,590
	یەمەن	سەنعا	20,727,100	527,970
	ئیسرائیل	ئۆرشەلیم	6,276,900	20,770

کیشوەری ئەفریقیا

ئاڵای نیشتمانی	ناوی وڵات	پایتەخت	ژمارەی دانیشتوان	رووبەری وڵات /کم²
	ئەسیوبیا	ئەدیس ئەبابا	73,053,300	1,127,127
	ئەریتریا	ئەسمەرە	4,561,600	121,320
	ئەفریقیای ناوەراست	بانگی	3,799,900	622,984
	ئەنگۆلا	لواندا	11,190,800	1,246,700
	ئوگەندا	کەمپالا	27,269,500	236,040
	بەنین	پۆرتۆنۆفۆ	7,460,000	112,620
	بۆتسوانا	گابۆرن	1,640,100	600,370
	بۆرکینافاسو	واگادوگو	13,925,300	274,200
	بۆروندی	بوجامبورا	6,370,600	27,830
	چاد	ئینجامینا	9,826,400	1,284,000

ئاڵای نیشتمانی	ناوی وڵات	پایتەخت	ژمارەی دانیشتوان	رووبەری وڵات /کم²
	تەنزانیا	دارولسەلام	36,766,400	945,087
	تۆگۆ	لومی	5,681,500	56,785
	تونس	تونس	10,075,000	163,610
	جەزائیر	جەزائیر	32,531,900	2,381,740
	دورگەکانی سەری سەوز	سدادئۆف برایا	418,200	4,033
	دورگەکانی قەمەر	مۆرۆنی	671,200	2,170
	ئەفریقیای باشور	بریتۆریا	44,344,100	1,219,912
	جیبۆتی	جیبۆتی	476,700	23,000
	رواندا	کیگالی	8,440,800	26,338
	زائیر (کۆنگۆی دیموکراتی)	کنشاسا	3,039,100	342,000

کیشوەری ئەفریقیا

ئاڵای نیشتمانی	ناوی وڵات	پایتەخت	ژمارەی دانیشتوان	رووبەری وڵات /کم^2
	زامبیا	لوساکا	11,261,800	752,614
	زیمبابوی	هەراری	12,747,000	390,580
	کۆدفوار	یاموسوکرو	17,298,000	322,460
	ساوتۆمی و پرنسیب	ساوتۆمی	187,400	1,001
	سەنگال	دەکار	11,126,800	196,190
	سوازیلاند	مەباباین	7,489,400	41,290
	سودان	خەرتوم	40,187,500	2,505,810
	سیرالیۆن	فری تاون	6,017,600	71,740
	سیشیل	ڤیکتۆریا	81,190	455
	سۆمال	مەقادیشۆ	8,591,600	637,657
	گابۆن	لیبر ڤیل	1,389,200	267,667
	گامبیا	بانگۆل	1,593,300	11,300
	گانا	ئەکرا	21,029,900	239,460
	گینیا	کۆناکری	9,467,900	245,857
	گینیای ئیستیوا	مالابو	535,900	28,051
	گینیای‌بیساو	بیساو	1,416,000	36,120
	کامیرۆن	یاوندی	16,380,000	475,440

ئاڵای نیشتمانی	ناوی وڵات	پایتەخت	ژمارەی دانیشتوان	رووبەری وڵات /کم^2
	کۆنگۆ	برازافیل	60,085,800	2,345,410
	کینیا	نەیرۆبی	33,829,600	582,650
	لیبیا	تەرابلوس	5,765,600	1,759,540
	لیبریا	مەنرۆڤیا	3,482,200	111,370
	لیسۆتۆ	ماسیرۆ	1,867,000	30,355
	مالاوی	لیلۆنگوی	12,158,900	118,480
	مالی	باماکۆ	12,291,500	1,240,000
	مەدەگەشقەر	ئەنتانارنایفۆ	18,040,300	587,040
	میسر	قاهیرە	77,505,800	1,001,450
	مەغریب	ریبات	32,725,800	446,550
	مۆریتانیا	نواکشوت	3,086,900	1,030,700
	مۆریشیۆس	پۆرت لویس	1,230,600	2,040
	مۆزەمبیق	مۆبۆتۆ	19,406,700	801,590
	نامیبیا	ویندهۆك	2,030,700	825,418
	نەیجەر	نیامی	11,665,900	1,267,000
	نەیجیریا	ئەبوجا	128,772,000	923,768

کیشوەری ئەورووپا

ئالای نیشتمانی	ناوی ولات	پایتەخت	ژمارەی دانیشتوان	رووبەری ولات /کم^2
	ئیسپانیا	مەدرید	40,341,500	504,782
	ئەستۆنیا	تالین	1,332,900	45,226
	ئەلبانیا	تیرانا	3,563,100	28,748
	ئەلمانیا	بەرلین	82,431,400	357,021
	ئەندۆرا	لاڤێلا	70,550	468
	ئۆکرانیا	کییف	47,425,300	603,700
	ئیرلەندا	دبلن	4,015,700	70,280
	ئایسلەندا	ریکیاڤیك	296,700	103,000
	ئیتالیا	رۆما	58,103,000	301,230
	پورتوگال	لشبونە	10,566,200	92,391
	بەلجیکا	برۆکسل	10,364,400	30,510
	بولگاریا	سۆفیا	7,450,300	110,910
	بۆسنەوهرسك	سەرایێڤۆ	4,025,500	51,129
	پۆلەندا	وارسۆ	38,635,100	312,685
	بیلاروسیا	مینسك	10,300,500	207,600
	چیکیا	براگ	10,241,100	78,866
	دانمارك	کۆپنهاگن	5,432,300	43,094
	رۆمانیا	بوخارست	22,330,000	237,500
	سانمارینۆ	سانمارینۆ	28,880	61
	سلۆڤاکیا	براتیسلاڤا	5,431,400	48,845

ئالای نیشتمانی	ناوی ولات	پایتەخت	ژمارەی دانیشتوان	رووبەری ولات /کم^2
	سلۆڤینیا	لیوبلیانا	2,011,100	20,273
	سوید	ستۆکهۆلم	9,001,800	449,964
	سویسرا	بەرن	1,173,900	17,363
	ڤاتیکان		920	1
	فەرەنسا	باریس	60,656,200	547,030
	فنلەندا	هلسنکی	5,223,400	337,030
	کرواتیا	زگرب	4,495,900	56,542
	لاتڤیا	ریگا	2,290,200	64,589
	لیتوانیا	ڤیلینۆس	3,596,600	65,200
	لۆکسمبۆرگ	لۆکسمبۆرگ	468,600	2,586
	لختنشتاین	ڤادوز	33,720	160
	مالتا	ڤالیتا	398,500	316
	مەکدۆنیا	سکوبجی	2,045,300	25,333
	شانشینی یەکگرتووی بەریتانیا	لەندەن	60,441,500	244,820
	مۆلداڤیا	کیشنێف	349,100	300
	مۆناکۆ	موناکۆ	32,410	2
	نەرویج	ئۆسلۆ	4,593,000	324,220
	نەمسا	ڤیەننا	8,184,700	83,858
	هەنگاریا	بۆدابست	10,006,800	93,030
	هۆلەندا	ئەمستردام	16,407,500	41,526

کیشوەری ئەوروپا

ئاڵای نیشتمانی	ناوی وڵات	پایتەخت	ژمارەی دانیشتوان	رووبەری وڵات /کم²
	سربیا	بەلگراد	10,668,400	131,940
	یۆنان	ئەسینا	10,829,200	102,350
	قوبرس	نیقۆسیا	780,100	9,250

کیشوەری ئەمریکای باکوور

ئاڵای نیشتمانی	ناوی وڵات	پایتەخت	ژمارەی دانیشتوان	رووبەری وڵات /کم²
	ئەنتیگواوبەربودا	سانتجوز	68,720	443
	پەنەما	باناما سیتی	3,039,200	78,200
	باهاما	ناسو	301,800	13,940
	بربادۆس	بریدج تاون	279,300	431
	بیلیز	بیلموپان	279,500	22,966
	جامایکا	کینگستۆن	2,731,800	10,991
	دۆمینیك	روسیو	69,030	754
	دۆمینیکان	سانتو دومینگو	8,950,000	48,730
	سانت ڤنسنت و گرینادینز	کینگزتاون	117,500	389
	سانت لوچیا	کاستریز	166,300	616
	سانت کیتس و نیڤیس	باسیتیر	38,960	261
	ئێل سلفادۆر	سان سلفادور	6,704,900	21,040
	گرینادا	سانت جورجز	89,500	344
	گواتیمالا	گواتیمالا	14,655,200	108,890
	کەنەدا	ئەوتاوا	32,805,000	9,976,140
	کوبا	هاڤانا	11,346,700	110,860

کیشوەری ئەمریکای باکوور

ئاڵای نیشتمانی	ناوی وڵات	پایتەخت	ژمارەی دانیشتوان	رووبەری وڵات /کم²
	کۆستاریکا	سانجوسیە	4,016,200	51,100
	مەکسیك	مەکسیکۆ سیتی	106,202,900	1,972,550
	نیکاراگوا	ماناگوا	5,465,100	129,494
	هایتی	پۆرت ئەوپرنس	8,121,600	27,750
	هندوراس	تیگۆ سیگالبا	6,975,200	112,090
	ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا	واشنتۆن	295,734,100	9,629,091.

کیشوەری ئەمریکای باشوور

ئاڵای نیشتمانی	ناوی وڵات	پایتەخت	ژمارەی دانیشتوان	رووبەری وڵات /کم²
	ئەرجەنتین	بوینس ئەیریس	39,537,900	2,766,890
	ئیکوادۆر	کویتۆ	13,363,600	283,560
	ئۆرۆگوای	مونتیڤیدیۆ	3,415,900	176,200
	بەرازیل	بەرازیلیا	186,112,800	8,511,965
	پاراگوای	ئەسانسیۆن	6,347,900	406,750
	بۆلیڤیا	لاپاز	8,857,900	1,098,580
	پیرۆ	لیما	27,925,600	1,285,220
	ترینیدادو تۆباگۆ	پۆرت ئۆف سباین	1,088,600	5,128.00
	چیلی	سانتیاگۆ	15,980,900	756,950
	سۆرینام	پاراماریبیۆ	438,100	163,270
	گویانا	جۆرجتاون	765,300	214,970
	ڤێنزویلا	کاراکس	25,375,300	912,050
	کۆلۆمبیا	سانتافی دی بۆگوتا	42,954,300	1,138,910

كیشوەری ئۆقیانوسیا

ئاڵای نیشتمانی	ناوی وڵات	پایتەخت	ژمارەی دانیشتوان	ڕووبەری وڵات /كم²
	ئوستورالیا	كانبیرا	20,090,400	7,686,850
	پاپوا گینیای نوێ	پۆرت مۆرسبی	5,545,300	462,840
	پالاو	كۆرۆ	20,300	458
	تۆڤالۆ	فونافوتی	11,640	26
	تۆنگا	نوكو ئەلوفا	112,400	748
	دورگەكانی مارشاڵ	ماگۆرۆ	59,070	181
	دورگەكانی سۆلۆمۆن	هۆنیارا	538,000	28,450

ئاڵای نیشتمانی	ناوی وڵات	پایتەخت	ژمارەی دانیشتوان	ڕووبەری وڵات /كم²
	ساموا	ئەپیا	177,300	2,944
	ڤانواتۆ	پۆرت ڤیلا	205,800	12,200
	فیجی	سۆڤا	893,400	18,270
	كیریباتی	بایریكی	103,100	811
	مایكرۆنیزیای یەكگرتوو	بالیكیر	108,100	702
	نۆورو	یارین	13,050	21
	نیوزلەندا	ولینگتۆن	4,035,500	268,680